

לְמִשְׁחִית בְּהַכְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: לַחֲבֵלָא בְּמִקְטְלֵי בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם:

I smite the land of Egypt.

RASHI

רש"י

the Egyptians? Therefore, the verse informs us that, "There will not be any plague among you."

בְּמוֹתוֹ תִּלְמוּד לֹמֵר וְלֹא יִהְיֶה בְּכֶם נֶגֶף:

BO FOR FRIDAY

בא ליום ששי

יְד וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן וְחַגְתֶּם אֹתוֹ חַג לִידוּהָ לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּלוּהָ: טו שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ אֶךְ בַּיּוֹם תִּכְלֹן בָּרֶם בְּיוֹמָא קְדָמָא

(14) And this shall become a day of remembrance for you and you shall celebrate it as a Festival to the Lord, throughout your generations, you shall celebrate it as an everlasting statute. (15) For seven days eat matzot, but on the preceding

RASHI

רש"י

(14) [A day] of remembrance — [One may think since the verse states "For you," that this means only the generation who experienced the Exodus, however, the remembrance mentioned here] refers to future generations [as well]. **And you shall celebrate it** — The day to be remembered is the very day to be celebrated. But we have not yet been informed which day is to be remembered! The verse tells us: "Remember this day when you left Egypt." (13:3 below)

From this we learn, that the very day that they left Egypt is the day to be remembered. And on which day did they leave? The verse states: "They left on the day following the Pesach sacrifice" (Numbers 33:3). Hence we conclude, that the fifteenth of Nissan is the Festival day, since they ate the Pesach sacrifice during the night preceding the day of the fifteenth, (see verse 8, above), and they left that morning — the morning of the fifteenth. **לְדֹרֹתֵיכֶם ...** — [Literally, your generations] I would infer that this means the minimum of generations — i.e., two [and only those for whom the miracle took place were commanded to celebrate it, i.e., the generation of the parents, and the generation of their children.] Hence, the verse informs us, "You shall celebrate it as an everlasting statute" (Maskil L'Dovid). (15) **שְׁבַעַת יָמִים** — A seteyne of days — a seven-day period. **For seven days** — Elsewhere there is another verse which states, "Six days you will

(יד) לְזִכְרוֹן. לְדוֹרוֹת: וְחַגְתֶּם אֹתוֹ. יוֹם שֶׁהוּא לָךְ לְזִכְרוֹן אֲתָה חוֹגְגוּ וְעַדְיָן לֹא שְׁמַעְנוּ אִיזְדוּהוּ יוֹם הַזְּכָרוֹן תִּלְמוּד לֹמֵר זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יִצְאֶתֶם לְמִדְבַּר שִׁיּוֹם הִיִּצִיאָהּ הוּא יוֹם שֶׁל זְכָרוֹן וְאִיזְדוּהוּ יוֹם יִצְאוּ תִלְמוּד לֹמֵר מִמִּחְרַת הַפֶּסַח יִצְאוּ הָיָי אֹמֵר יוֹם חֲמִישֶׁה עֶשֶׂר בְּנִסָּן הוּא שֶׁל יוֹם טוֹב שְׁהָרִי לֵיל חֲמִישֶׁה עֶשֶׂר אֲכָלוּ אֶת הַפֶּסַח וְלִבְקָר יִצְאוּ (מְכִילֵתָא): לְדֹרֹתֵיכֶם וְגו'. שׁוֹמַע אֲנִי מַעוֹט דְּדוֹרוֹת שְׁנַיִם תִּלְמוּד לֹמֵר חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּלוּהָ (מְכִילֵתָא): (טו) שְׁבַעַת יָמִים. שְׁטִי"נָא שֶׁל יָמִים: שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ. וּבְמִקּוּם אַחַר

that they left Egypt is the day to be remembered. And on which day did they leave? The verse states: "They left on the day following the Pesach sacrifice" (Numbers 33:3). Hence we conclude, that the fifteenth of Nissan is the Festival day, since they ate the Pesach sacrifice during the night preceding the day of the fifteenth, (see verse 8, above), and they left that morning — the morning of the fifteenth. **לְדֹרֹתֵיכֶם ...** — [Literally, your generations] I would infer that this means the minimum of generations — i.e., two [and only those for whom the miracle took place were commanded to celebrate it, i.e., the generation of the parents, and the generation of their children.] Hence, the verse informs us, "You shall celebrate it as an everlasting statute" (Maskil L'Dovid). (15) **שְׁבַעַת יָמִים** — A seteyne of days — a seven-day period. **For seven days** — Elsewhere there is another verse which states, "Six days you will

תִּבְטְלוּן חֲמִיעַ מִבֵּיתְכֶם אֲרִי
כָּל דֵּיכּוֹל חֲמִיעַ וַיִּשְׁתַּצִּי
אֲנִשָּׂא הֵוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא

הָרֵאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שָׂאֵר מִבֵּיתְכֶם כִּי וְכָל-
אֲכַל חֲמִץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל

day you must dispose of leaven from your homes. Anyone who eats leavened food from the first day until the seventh day, that same soul will be cut off from

RASHI

eat matzot: [and on the seventh day will be a halt to the Lord.]” (Deuteronomy 16:8) This teaches that it is not compulsory to eat matzah on the seventh day of Pesach, as long as one does not eat leavened foods. From where do we learn that on the six remaining days it is also not compulsory to eat matzah, but optional? The verse states, “seven days,” [indicating that the seventh day is part of the total period of the seven days of Pesach. However, in the verse, “Six days you will eat matzot: and the seventh day will be a halt,” (ibid.) the seventh day is singled out from the general rule]. This is one of the rules of Torah

*by which the Torah is expounded. [The eighth of Rabbi Yishmael's thirteen rules by which the Torah is expounded states:] When a particular case that is included in a general rule is singled out to instruct us concerning something new, it is singled out not only to teach us concerning its own case, but is to be applied to the whole of the general law. This is what we learn here: Just as the seventh day was included in the general rule [“For seven days eat matzot”], but was singled out to instruct us that it is not compulsory to eat matzah on the seventh day [“Six days you will eat matzot: and the seventh day”], so too, concerning the other six days — it is not compulsory to eat matzah. However, I might think that it is also not obligatory to eat matzah on the first night of Pesach? The Torah instructs us, “[In the first month on the fourteenth day ...] in the evening eat matzot.” (below verse 18) [This is repeated after the Torah already told us to eat matzah for seven days, in order to teach us that] the Torah endorses this as an obligation. **But on the preceding day you must dispose of leaven** — [This verse mentions the word ראשון twice. The second time it appears, it is to be understood literally, as the first day of the Festival. However, the first time ראשון appears in this verse,] it means the day preceding the Festival day. It is called ראשון because it precedes the period of seven days. We find in other verses as well that “preceding” is called ראשון, as in the verse, “Were you born before (הראשון) Adam?” (Job 15:7). On the other hand, perhaps this means the first of the seven days of Pesach? Therefore Scripture states; “Do not slaughter ... while there is still leaven.” (Exodus 34:25) I.e., Do not slaughter the Pesach sacrifice as long as leaven still exists. [Now since the Pesach sacrifice is offered during the afternoon prior to the onset of the Festival, it follows that all leaven must already have been destroyed by the afternoon prior to*

רש"י

הוא אומר ששת ימים תאכל מצות. למדנו על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ מנזן אף ששה שהיא רשות תלמוד לומר שבעת ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל בלו יצא מה שביעי רשות אף ששה רשות יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה: אף ביום הראשון תשביתו שאר מערב יום טוב וקרוב ראשון לפי שהוא לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוב ראשון כמו הראשון אדם תולד הלפני אדם נולדת. או אינו אלא ראשון של שבעה תלמוד לומר לא תשחט על חמץ. לא

קדמאָה עד יומא שביעאָה:
 טו וביומא קדמאָה מערע
 קדיש וביומא שביעאָה מערע
 קדיש יהי לכון כל עיבידא לא
 יתעבד בהון ברם די מתאכל
 לכל נפש הוא בלחודוהי

מִיּוֹם הָרֵאשֶׁן עַד-יוֹם הַשְּׁבִיעִי: טו וּבִיּוֹם
 הָרֵאשֶׁן מִקְרָא-קֹדֶשׁ וּבִיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלֶאכֶה לֹא-
 יַעֲשֶׂה בָהֶם אֶךְ אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל-נֶפֶשׁ הוּא

Israel. (16) On the first day shall be a holy convocation and on the seventh day shall be a holy convocation for you. No creative activity may be performed on them, aside from that which is eaten by any soul — that alone may be

RASHI

the onset of the Festival. We are, therefore, forced to conclude that ראשון here does not mean “the first day,” but rather, “the preceding day.” — **That same soul** — [Since the word הוא — “that same” appears to be extraneous, our Sages learned that this refers to the state of the soul, that it must be as it should be, i.e.,] willingly and fully aware of what it is doing. [Only one who deliberately eats leaven on Pesach has his soul cut off.] excluding one who is forced.

From Israel — From this I could infer that

the soul will be cut off from Israel, but it might take itself to another nation! Therefore, a verse elsewhere informs us that the soul will be banished “from My Presence” (Leviticus 22:3) — from every place which is in My possession [— i.e., from everywhere]. (16) **מקרא קודש** — [Literally, “it is called holy.” However,] **מקרא** is [not an adjective describing a day that is holy of itself, but] a noun, which implies that you must proclaim it as holy in regard to eating and drinking and festive clothing. **No creative activity may be performed on them** — [The verse does not state, “Do not do melachah...” which implies that you may not work, but rather, “No melachah may be done ...” —] even by others. [It is forbidden for a gentile to do work for a Jew on the Festival days.] **That alone [may be performed for you]** — [I.e., the necessary work for food preparation,] one may think that [food preparations] for gentiles may also be performed, Scripture states; “That alone may be performed for you” for you but not for gentiles. That alone, and not those preparations which are possible to do on the day before the Festival [for example, preparing a spit on which to roast meat]. (Beitzah 21b) **לכל נפש** — [Literally, “every soul,”] including domestic animals [for the word **נפש** is also used in regard to animals (as in Leviticus 24:18)]. I might think that this also applies to gentiles, therefore the verse informs us, “May be performed for you” — “for you” and not for gentiles. [Feeding our own animals is our responsibility, but feeding gentiles is not our responsibility.]

רש"י

תשחט הפסח ועדין חמין קים (מכילתא): הנפש
 ההוא. כשהיא בנפשה ובדעתה פרט לאנוס:
 מישראל. שומע אני תברת מישראל ותלף לה
 לעם אחר תלמוד לומר במקום אחר מלפני בכל
 מקום שהוא רשותי: (טו) מקרא קודש. מקרא שם
 דבר קרא אותו קודש לאבילה ושתייה וכסות
 (מכילתא): לא יעשה בהם. אפילו על ידי אחרים:
 הוא לברו. (יכול אף לגוים תלמוד לומר הוא לברו
 יעשה לכם לכם ולא לגוים) הוא ולא מכשיריו
 שאפשר לעשותן מערב יום טוב: לכל נפש. אפילו
 לבהמה יכול אף לנכרים תלמוד לומר לכם:

יִתְעַבֵּד לְכוּן: יז וְתִטְרוּן יֵת
פְּטִירָא אָרִי בְּכֶרֶן יוֹמָא הֲדִין
אֲפִיקִית יֵת חִילִיכוֹן מֵאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם וְתִטְרוּן יֵת יוֹמָא הֲדִין
לְדַרְיִכוֹן קָיָם עֲלָם: יח בְּנִיסָן
בְּאַרְבַּעָא עֶסְרָא יוֹמָא לְיִרְחָא
בְּרַמְשָׁא תִיכְלוּן פְּטִירָא עַד
יוֹמָא עֶסְרִין וְחַד לְיִרְחָא

לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם: יז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת
כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־
צְבָאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: יח בְּרֵאשִׁון
בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּעֲרֵב תֹאכְלוּ
מִצַּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בַּעֲרֵב:

performed for you. (17) Guard the matzot, because on this very day I have taken your legions out of the land of Egypt. And you shall observe this day throughout your generations; it is an everlasting statute. (18) In the first month on the fourteenth day of the month in the evening eat matzot, until the twenty-first of the month in the evening.

RASHI

(17) **Guard the matzot** — *So that they do not become leavened. Hence, our Rabbis said: If [the dough] rises, cool it off with water (Pesachim 3:4) [i.e., the person doing the kneading should wet his hands with cold water and pass them over the dough in order to cool it so that it will not become chametz]. Rabbi Yoshiah said: Do not read “the matzot, but the mitzvot (the commandments). In the same way that we do not allow the matzot to become leavened, [i.e., do not delay until the matzot become invalid and unusable.] we should not allow the mitzvot to become leavened, [i.e., do not delay until the commandments become invalid when the proper time for doing them has passed, and one can no longer do them.] Instead, if a mitzvah comes your way, do it immediately. And you shall observe this day — Do not do any creative activity. Throughout your generations; it is an everlasting statute — [In verse 14, it already stated: “Celebrate it as a Festival to the Lord, throughout your generations, you shall celebrate it as an everlasting statute.” Why does it repeat this here?] Because it (verse 14) mentioned “throughout your generations” and “an everlasting statute” only in connection with the celebration [sacrifice]. Therefore, the verse repeats it here so that one cannot argue that the prohibition of “No melachah may be performed” (verse 16) applied only to that generation [and not to subsequent generations]. (18) **Until the twenty-first of the month** — *Why state this? The Torah already said, “For seven days eat matzot.,” (verse 15) However, since the verse says; “seven days,” where do we learn [that the prohibition of eating unleavened bread applies to] the nights as well? Scripture therefore states; “Until the twenty-first of the month”**

רש"י

(יז) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת. שְׁלֹא יִבְאוּ לְיַדֵי חַמוּץ מִכָּאֵן אֲמָרוּ תַּפַּח תַּלְטוּשׁ בְּצוּנָן. רַבִּי יֹאשִׁיָּה אָמַר אֶל תְּהִי קוֹרָא אֶת הַמַּצּוֹת אֲלֵא אֶת הַמַּצּוֹת כְּדֶרֶךְ שְׂאִין מִחֲמִיצִין אֶת הַמַּצּוֹת כִּי אֵין מִחֲמִיצִין אֶת הַמַּצּוֹת אֲלֵא אִם בָּאָה לְיָדְךָ עֲשֵׂה אוֹתָהּ מִיָּד: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה. מִמְּלֵאכָה: לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם. לְפִי שְׁלֹא נֶאֱמַר דּוֹרוֹת וְחֻקַּת עוֹלָם עַל הַמְּלֵאכָה אֲלֵא עַל הַחֲגִיגָה לְכַךְ חוֹר וּשְׁנָאוּ כָּאֵן שְׁלֹא תֹאמַר אֲזוּהֶרַת כֹּל מְלֵאכָה לֹא יַעֲשֶׂה לֹא לְדוֹרוֹת נֶאֱמַרָה אֲלֵא לְאוֹתוֹ הַדּוֹר: (יח) עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים. לְמָה נֶאֱמַר וְהֵלֵא כִּבְרָ נֶאֱמַר שְׁבַעַת יָמִים לְפִי שְׁנֶאֱמַר יָמִים. לִילוֹת מְנִין תַּלְמוּד

בְּרֵמְשָׁא: יֵט שְׁבַעַת יוֹמִין
חֲמִיר לֹא יִשְׁתַּכַּח בְּבֵיתֶיכֶם
אֲרִי כֹל דִּיכּוֹל מִחֲמֵעָא
וְיִשְׁתַּצִּי אִנְשָׁא הֵהִיא מִכְנֵשֶׁתָא
דִּישְׂרָאֵל בְּגִירָא וּבְנִצְיָבָא

יֵט שְׁבַעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתֶיכֶם
כִּי | כָּל־אֲכַל מִחֲמֵצַת וְנִכְרְתָהּ הַנֶּפֶשׁ
הֵהוּא מֵעַדַת יִשְׂרָאֵל בְּגֵר וּבְאֻזְרַח הָאָרֶץ:

(19) For seven days no leaven shall be found in your homes. Anyone who eats leavening will have his soul cut off from the congregation of Israel, whether he is

RASHI

[hence the prohibition of eating unleavened bread applies also at night]. (19) **No [leaven] shall be found in your homes** — From where do we learn that this applies to all your properties? [I.e., even in your fields or orchards?] Scripture states; “[No leaven may be seen] within all your borders” (below, 13:7). Then why did Scripture state; “in your homes”? To teach us that just as the prohibition applies to your home which is in your possession, so, too, it applies to those properties which are in your possession. [Leaven which is outside of your home is

forbidden only if it is in your possession, but] this excludes the leaven of a gentile which is physically on his property, but for which the Israelite did not accept responsibility. [It remains the property of the gentile, and the Israelite is not required to destroy it.] **Anyone who eats leavening...** — This verse informs us that a person is punished by excision (his soul is cut off from the congregation of Israel) for eating leaven. [Do not ask,] but didn't the Torah already describe the punishment for eating leavened foods? [Verse 15 above states, “Anyone who eats leavened food ... that same soul will be cut off from Israel,” from which we could have learned by kal va-chomer (inference from a minor premise to a major one) that since there is a prohibition to eat leavened food which cannot cause other food to become leavened, how much more so does this apply to the leavening agent, which does cause other food to become leavened.] However, this is to prevent you from arguing that since leavened food is edible, one is punished with excision, but because leavening is not edible, so one should not be punished with excision for eating it. Moreover, if the Torah would mete out punishment for leaven, but not for leavened foods, [we would not have been able to infer from this that leavened foods are forbidden, since] I could have argued that punishment is meted out for leavening which causes other food to become leavened, but not for leavened food, which does not cause other food to become leavened. For this reason, the Torah mentions both leavening and leavened foods. **Whether he is a convert or a native of the Land** — [Although the Torah writes, “There shall be only one law for the person born into the nation and for the convert,” (verse 49, below) however,] since the miracle [of the Exodus] was performed only

רש"י

לומר עד יום האחד וגו': (יט) לא ימצא בבתיכם. מניין לגבולין תלמוד לומר בכך גבלה. מה תלמוד לומר בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמץו של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות: כי כל אכל מחמצת. לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ אלא שלא תאמר חמץ שאינו לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו חמץ שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם (מכילתא): בגר ובאזרח הארץ. לפי שהנס נעשה

דִּאֲרָעָא: כ כל מחמץ לא
 תיכלון בכל מותבניכון
 תיכלון פטירא: כא וקרא
 משה לכל סבי ישראל ואמר
 להון אתנגידו וסיבו לכון (מן
 בני) ענא לורעיתכון וכוסו
 פסחא: כב ותסבון אסרת
 אזובא ותטבלון בדמא דבמנא
 ותדון לשקפא ולתרין ספאי
 מן דמא דבמנא ואתון לא

כ כל-מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם
 תאכלו מצות: פ חמישי כא ויקרא משה
 לכל-זקני ישראל ויאמר אליהם משכו
 וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו
 הפסח: כב ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם
 בדם אשר-בסף והגעתם אל-המשקוף
 ואל-שתי המזוזות מן-הדם אשר בסף

a convert or a native of the Land. (20) You shall not eat any leavening; throughout all your dwellings, eat matzot. (21) And Moshe summoned all the elders of Israel, and said to them, Withdraw or take for yourselves sheep for your families, so that you will be able to slaughter the Pesach sacrifice. (22) Then you must take a bunch of hyssop and dip it in the blood which is in the basin and touch the lintel and both doorposts with some of the blood which is in the basin.

RASHI

for the Israelites, converts [whose parents were not included in the miracle] had to be included specifically. (20) **You shall not eat any leavening** — [Leavening causes other food to become leavened.] This verse lays down the prohibition of eating leavening [whereas the previous verse spoke about the punishment for eating it]. **Any leavening** — [The word “any”] indicates that a mixture of it together with other things [which are not leavening or leavened foods], is included [in the prohibition]. **Throughout**

all your dwellings, eat matzot — The verse instructs us that the matzah which we are obligated to eat in order to fulfill the commandment, must be fit for eating “Throughout all your dwellings.” This excludes matzah baked from ma'aser sheni and the matzah of a thanksgiving-offering which must be consumed in Jerusalem and hence, is not fit to eat “Throughout all your dwellings.” (21) **משכו** — Whoever has sheep should withdraw from the flock. **Or take** — Anyone who does not have should buy a sheep in the marketplace. **For your families** — This signifies a lamb for each extended family, as mentioned above (verse 3). (22) **Hyssop** — A type of plant that has thin stalks. **A bunch of hyssop** — Three stalks are called a bunch. **In the basin** — In a vessel, as in ספות כסף — “Silver basins.” (II Kings 12:14) **With some of the blood which is in the basin** — Why does the verse repeat itself?

רש"י

לישראל הצרך לרבות את הגרים: (כ) מחמצת לא תאכלו. אזהרה על אכילת שאור: כל מחמצת. להביא את תערוכתו: בכל מושבתיכם תאכלו מצות. זה בא ללמד שתהא ראוייה להאכל בכל מושבותיכם פרט למעשר שני וחלות תודה (מכילתא) (שאנים ראויים להאכל בכל מושבות אלא בירושלים): (כא) משכו. מי שיש לו צאן ימשוף משלו: וקחו. מי שאין לו יקח מן השוק: למשפחתיכם. שה לבית אבות: (כב) אזוב. מין ירק שיש לו גבעולין: אגדת אזוב. שלשה קלחין קרויין אגודה: אשר בסף. בכלי כמו ספות כסף: מן הדם

תִּפְקֹון אִנֹּשׁ מִתְּרַע בֵּיתָהּ עַד
צִפְרָא: כג ויתגלי יי לממחי
ית מצרים ויחזי ית דמא על
שקפא ועל תרין ספיא ויחוס
יי על תרעא ולא ישבוק
לחבלא למיעל לבתיכון
לממחי: כד ותטרון ית פתגמא
הדין לקים לך ולבניך עד
עלם: כה ויהי ארי תעלון

וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח-בֵּיתוֹ עַד-
בֶּקֶר: כג וְעָבַר יְדוּהָ לִנְגַף אֶת-מִצְרַיִם
וְרָאָה אֶת-הַדָּם עַל-הַמַּשְׁקוּף וְעַל שְׁתֵּי
הַמְּזוּזוֹת וַפִּסַּח יְדוּהָ עַל-הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן
הַמִּשְׁחִית לָבֹא אֶל-בְּתִיכֶם לִנְגַף:
כד וישמרתם את-הדבר הזה לחק-לך
ולבניך עד-עולם: כה והיה פי-תבאו אל-

And you shall not go out, anyone from the door of his house until morning. (23) The Lord will pass through to strike Egypt, and He will see the blood on the lintel and on the two doorposts. The Lord will then pass over that door, not allowing the destroyer to enter your houses and strike you. (24) And you shall keep this matter as a decree for you and your children forever. (25) And it shall

RASHI

רש"י

[This is already mentioned at the beginning of the verse, "dip it in the blood which is in the basin."] However, this is to teach us that you should not say that Scripture requires one dipping for all three dabbings. Hence it repeats "in the basin" which indicates that every time blood is dabbed, it must be from blood in the basin, i.e., each time it [the doorpost or lintel] was touched, the bunch of hyssop had to be dipped again into the blood

אשר בסף. למה חזר ושנאו שלא האמר טבילה אחת לשלש המתנות לך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הנעה טבילה: ואתם לא תצאו וגו'. מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנאמר בו תרמש כל חיתו יער (מכילתא): (כג) ופסח. והמל ויש לומר ודלג: ולא יתן המשחית. ולא יתן לו יכולת לבא כמו ולא נתנו אלהים להרע עמדי:

[in the basin]. **And you shall not go out** — [Even those who were not firstborn.] This tells us that when the destroyer is given permission to kill, he does not discriminate between the righteous and the wicked. The reason [they were told not to venture out till morning, even though the killing of the firstborn took place at midnight,] is because nighttime is the domain of all types of destructive things, [including destructive angels, highwaymen, and vicious animals, as the verse states]; "[You make darkness, and it is night,] when all the beasts of the forest creep about" (Psalms 104:20). [If even a single Jew would be harmed by some creature, the Egyptians would be able to say that Moshe was an imposter, since he assured them that, "a dog will not even whet its tongue at any Israelite." (above 11:7) (Mizrachi) (23) **ופסח** — [Targum Onkelos translates it in the sense of] He will have compassion. We could also explain it as, "He will pass over." (See Rashi on verse 11 above). **ולא יתן המשחית** — [Literally, "He will not give ..." meaning, "He will not allow" i.e.,] He will not give it the power to enter, as in the verse, "But God did not allow (לא נתנו) him to harm me." (Genesis

לְאַרְעָא דִּיתֵן יִי לְכוֹן כְּמָא דִּי
מְלִיל וְתִטְרוֹן יֵת פְּלַחְנָא הֲדִין:
כו ויהי ארי יימרון לכוֹן
בְּנִיכוֹן מֵה פְּלַחְנָא הֲדִין לְכוֹן:
כו ותימרון דבַּח חָסִים הוּא קָדָם
יִי דִי חָס עַל בְּתֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִצְרַיִם כַּד הוּא מַחֵי יֵת
מִצְרָאֵי וְיֵת בְּתַנָּא שׁוּיב וְכַרַע
עֲמָא וּסְגִידוֹ: כח וְאָזְלוּ וְעַבְדוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְּפִקִּיד יִי יֵת

הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן יְדוּהָ לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
וְשִׁמְרֹתֶם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת: כו וְהָיָה כִּי־
יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מֵהָעֲבֹדָה הַזֹּאת
לָכֶם: כז וְאִמַּרְתֶּם זִבְח־פֶּסַח הוּא לַיְדוּהָ
אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בְּתֵי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם
בְּנִגְפוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בְּתֵינֵנוּ הִצִּיל וַיִּקַּד
הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: כח וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְדוּהָ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן

come to pass when you enter the Land which the Lord will give you, as He spoke, that you must observe this service. (26) And it will be if your children ask you; What is this service to you? (27) You shall answer; This is the Pesach sacrifice to the Lord Who passed over the houses of the Israelites in Egypt, when He smote the Egyptians, but He spared our homes. The people bowed their heads and prostrated themselves. (28) So the Children of Israel went and did as

RASHI

רש"י

31:7) (25) והיה כי תבאו — *The Torah makes this mitzvah dependent on their entrance to Israel. They were not required to offer the Pesach sacrifice in the desert, except for once, in the second year after their Exodus from Egypt, and this was by Divine command [as the verse states: "God spoke to Moshe ... in the second year of the Exodus from Egypt ... saying: The Israelites must prepare the Pesach offering ..."] (Numbers 9:1-2).* **As He spoke** — *When did He speak? [In the verse,] "I will bring you to the Land ..."* (6:8 above).

(כח) וְהָיָה כִּי תִבְאוּ. תְּלָה הַכְּתוּב עֲבוּדָה זוּ בְּבִיאַתְם לְאֶרֶץ וְלֹא נִתְחַיְבוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא פֶּסַח אַחַד שָׁעֲשׂוּ בִּשְׁנַה הַשְּׁנִית עַל פִּי הַדְּבָר: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר. וְהִיכֵן דִּבֶּר וְהִבְאֵתִי אֲתֶכֶם אֶל הָאָרֶץ וְגו': (כז) וַיִּקַּד הָעָם. עַל בְּשׂוֹרֵת הַגְּאֻלָּה וּבִיאַת הָאָרֶץ וּבְשׂוֹרֵת הַבְּנִים שִׁדְּיָיו לָהֶם: (כח) וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכִי כָּבַר עָשׂוּ וְהָלֹא מֵרֵאשׁ חוֹדֶשׁ נֹאמַר לָהֶם אֶלָּא מִכִּיּוֹן שָׁקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַעֲלָה עֲלֵיהֶם הַכְּתוּב כֹּאֲלוּ עָשׂוּ (מְכִילֵתָא): וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ. אַף הִהְלִיכָה מְנָה

(27) **The people bowed their heads** — *At the declaration of the redemption, and that they would come to the Land, and at the good tidings that they would have children [as the previous verse declares, "If your children ask"].* (28) **וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** — *["Went and did" implies that they immediately followed instructions. However, this is puzzling, for] did they really do it at once? Weren't they given the command at the beginning of the month? (See Rashi to verse 3) [Therefore the verse should have said, "On the tenth of the month the Children of Israel went and did."] However, once they had already accepted upon themselves [to fulfill whatever God would command them to do,] the Torah regards it as though they had already fulfilled it. **Went and did** — *The Torah cites their going as well [our Rabbis taught**

מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כִּן עָבְדוּ: כֵּס וְהָיָה
בְּפִלְגֹת לַיְלָא וַיִּי קָטַל כָּל
בּוֹכְרָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם
מִבּוֹכְרָא דְּפָרְעָה דְּעֵתִיד לְמַתֵּב
עַל כְּרִסֵּי מַלְכוּתֵיהָ עַד בּוֹכְרָא
דְּשִׁבְיָא דִּי בְּבֵית אֲסִירֵי וְכֹל
בּוֹכְרָא דְּבַעֲרָא: ל וְיָקָם פְּרַעֲה

כִּן עָשׂוּ: ס שִׁי כֵּס וַיְהִי | בְּחֻצֵי הַלַּיְלָה
וַיְדוּהָ הַפָּה כָּל-בְּכוֹר בְּאַרְץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר
פָּרְעָה הַיֹּשֵׁב עַל-פְּסָאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׂבִי
אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה: ל וַיָּקָם

the Lord had commanded Moshe and Aharon, so they did. (29) And it was at midnight and the Lord smote every firstborn in the land of Egypt, from Pharaoh's firstborn, who sits on his throne, to the firstborn of the captive in the dungeon, and every firstborn animal. (30) And Pharaoh rose in the night, he, and

RASHI

*that this is] to give them reward for going, and reward for doing. As the Lord had commanded Moshe and Aharon — [The verse could have said; “They went and did it.” However,] the verse declares Israel’s praise. [Even though they endangered themselves by slaughtering the Egyptian deity, nevertheless,] they did not omit a single detail of everything that Moshe and Aharon commanded. What then is the meaning of the words that follow, כִּן עָשׂוּ? [Has the verse not informed us already that they did exactly as commanded?] However, this refers to Moshe and Aharon, to indicate that they also fulfilled it. (29) וְהָיָה — [In Hebrew grammar, the verb generally precedes the subject. Hence, the verse should have said, וַיִּי קָטַל כָּל בּוֹכְרָא, וַיְהִי. Our Sages therefore explain that] wherever וְהָיָה appears, this indicates that He planned the matter together with His Court. The ו — “and” expresses an addition, just as we say, “someone and someone else.” **Smote every firstborn** — Including the firstborn of other nationalities who were in Egypt. (See Rashi, verse 12 above). **From Pharaoh’s firstborn** — [But not Pharaoh himself, for] Pharaoh was also a firstborn, and was the only remaining firstborn whom the plague did not kill. Regarding him the verse states, “But I have preserved you in order to show you My strength.” (above 9:16) When would God show Pharaoh His strength? At the Sea of Reeds. **To the firstborn of the captive in the dungeon** — [Why were the captives killed, they had not enslaved the Israelites?] Because they rejoiced at the misfortune of the Israelites. An additional reason: So that the prisoners should not be able to claim that their deity was avenging [their shame], and had brought this retribution [upon the Egyptians]. Now the firstborn of the slave woman was included [in the plague], because the Torah lists [those included] from the most important, [i.e., Pharaoh’s firstborn,] to the least important, [i.e., the firstborn of the captive] and the*

רש"י

הַפְּתוּב לְתוֹן שְׂכָר הַלִּיכָה וְשְׂכָר לַעֲשִׂיהָ: כִּאֲשֶׁר צִוָּה
ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. לְהַגִּיד שְׂבָחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא
הִפִּילוּ דָבָר מִכָּל מִצְוֹת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְמָדוּ כִּן עָשׂוּ
אִף מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ: (כֵּס) וְהָיָה. כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
וְהָיָה הוּא וּבֵית דִּינֹו שֶׁהֵינּוּ לְשׁוֹן תּוֹסֵפֶת הוּא כְּמוֹ
פְּלוּנִי וּפְלוּנִי: הַפָּה כָּל בְּכוֹר. אִף שֶׁל אוֹמְהָ אַחֲרֵת
וְהוּא בְּמִצְרַיִם: מִבְּכֹר פְּרַעֲה. אִף פְּרַעֲה בְּכוֹר הָיָה
וְנִשְׁתַּיֵּר מִן הַבְּכוֹרִים וְעָלְיוֹ הוּא אוֹמֵר בְּעַבּוֹר זֹאת
הָעַמְדוּתִיךָ בְּעַבּוֹר הָרֵאֲתָךְ אֶת כּוֹחַ בָּיִם סוּף: עַד
בְּכוֹר הַשְּׂבִי. שֶׁהָיָה שְׂמַחִין לְאִידָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְעוֹד
שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ וַיִּרְאֲתָנוּ הַבִּיָּאָה הַפּוֹרְעָנוֹת וּבְכוֹר
הַשְּׂפָחָה בְּכֻלָּל הָיָה שֶׁהָיָה מְנַה מִן הַחֹשֵׁב שֶׁבְּכֻלָּן
עַד הַפְּחוּת וּבְכוֹר הַשְּׂפָחָה חֹשֵׁב מִבְּכוֹר הַשְּׂבִי:

לִילֵיָא הוּא וְכָל עֲבָדָהּ וְכָל מִצְרַיִם וְהוֹת צֹחֲתָא רַבְתָּא בְּמִצְרַיִם אַרְי לִית בֵּיתָא דִּי לִית הוּה בִּיה תַּמְן מֵתָא: לֹא וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִילֵיָא וַאֲמַר קוּמוּ פִּיקוּ מִגֹּזְרֵי אֲפִי אֲתוּן אֲפִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲזִילוּ פְּלֹחוּ קִדְמֵי כְּמָא

פְּרַעָה לִילָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צִעָקָה גְּדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי־אֵין בֵּית אִשָּׁר אֵין־שָׁם מֵת: לֹא וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִילָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם־אֲתֶם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עֲבַדוּ אֶת־

all his servants, and all the Egyptians, and there was a great outcry in Egypt, because there was not a single house where there was no dead. (31) He called out to Moshe and Aharon in the night, and he said; Get up! Go out from among my people — you and the Children of Israel! Go and worship the Lord as you have

RASHI

רש"י

firstborn of a slave woman was of a higher status than the firstborn of the captive. (30) **And Pharaoh rose — from his bed. In the night** — *And not as kings generally do, three hours after daybreak. He* — *[This word seems to be superfluous, and it could simply have said, “Pharaoh and all his servants rose in the night.” However, the addition of] “he” [in the verse] informs us that he rose first, and afterwards his servants rose. This teaches us that he went around to the houses of his servants and made them get up. Because there was not a single*

(ל) וַיִּקְרָא פְּרַעָה. מִמִּשְׁתּוֹ: לִילָה. וְלֹא בְּדֶרֶךְ הַמַּלְכִים בְּשִׁלֵּשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם: הוּא. תַּחֲלָה וְאַחַר כֵּךְ עֲבָדָיו מִלְמַד שְׁהִיָּה הוּא מַחֲזֵר עַל בְּתֵי עֲבָדָיו וּמַעֲמִידָן: כִּי אֵין בֵּית אִשָּׁר אֵין שָׁם מֵת. יֵשׁ שָׁם בְּכוֹר מֵת אֵין שָׁם בְּכוֹר גְּדוֹל שְׁבִבֵית קְרוֹי בְּכוֹר שְׁנַאֲמַר אֲפִי אֲנִי בְּכוֹר אֲתִנְהוּ. דְּבַר אַחַר מִצְרַיִת מְזוֹנוֹת תַּחַת בַּעֲלֵיהֶן וַיִּלְדוּת מִרוֹקִים פְּגוּמִים וְהָיוּ לָהֶם בְּכוֹרוֹת הַרְבֵּה פְּעֻמִּים חֲמִשָּׁה לְאִשָּׁה אַחַת כָּל אֶחָד בְּכוֹר לְאָבִיו: (לא) וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לִילָה. מַגִּיד שְׁהִיָּה מַחֲזֵר עַל פְּתָחֵי הָעִיר וְצוֹעֵק הֵיכָן מֹשֶׁה שְׂרוּי הֵיכָן אַהֲרֹן שְׂרוּי: גַּם אֲתֶם. הַגְּבָרִים: גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הַסֵּף: וּלְכוּ עֲבַדוּ אֶת ה' בְּדַבְּרְכֶם. הַכֹּל כְּמוֹ

house where there was no dead — *If there was a firstborn there, he died. If there was no firstborn, the senior person of the house died. [A senior person is also called a בכור,] as in the verse, “I will also appoint him to be a בכור.” (Psalms 89:28) [— i.e., “I will give him seniority.”] Another explanation: The Egyptian women were unfaithful to their husbands, and they bore children from young unmarried men. Thus they had many firstborn sons, sometimes five firstborn sons to a single woman — each one being a firstborn to his father. (31) He called out to Moshe and Aharon in the night* — *[If this would mean that Pharaoh summoned them to his palace, then we would have been told that they came to Pharaoh, and then he told them to leave Egypt. Since this is not so, we must conclude that] this verse tells us that Pharaoh searched around the entrances [of the houses] of the city, shouting out, “Where is Moshe staying? Where is Aharon staying?” You* — *[“You” cannot refer to Moshe and Aharon, since they were able to come and go as they pleased, without permission. Therefore, it] refers to the adult men, who are like “you.” (Maskil L'Dovid) And the Children of Israel* — *[literally —] the children. Go and worship the Lord as you have spoken* — *Everything will be as you said, and not as I said, namely that the flocks must remain behind*

דְּהוּיִתוּן אֲמַרְיִן: לֵב אִף עֲנֹכוֹן
אִף תּוֹרְכוֹן דְּבִרו כְּמָא דִּי
מְלִלְתוֹן וְאִזְלוּ וְצִלוּ אִף עָלֵי:
לֵג וּתְקִיפֵת מִצְרַיִם עַל עֲמָא
לְאוּתְאָה לְשִׁלְחֵיהוֹן מִן אֲרַעָא
אַרִי אֲמַרוּ כְּלָנָא מִיְתִין:
לֵד וְנִטְל עֲמָא יְת לִישִׁיהוֹן עַד
לֵא חֲמַע מוֹתֵר אֲצוּתְהוֹן
צְרִירֵבִלְבְּשִׁיהוֹן עַל כְּתִפֵּיהוֹן:
לֵה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבְדוּ
כְּפִתְגָמָא דְּמִשָּׁה וּשְׂאִילוּ
מִמִּצְרַיִם מְנִין דְּכֶסֶף וּמְנִין

יְדוּה כְּדִבְרֵכֶם: לֵב גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקֶרְכֶם
קָחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וּלְכוּ וּבְרַכְתֶּם גַּם־
אֹתִי: לֵג וּתְחִזְקוּ מִצְרַיִם עַל־הָעַם לְמַהֵר
לְשַׁלְּחֵם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כְּלָנוּ מֵתִים:
לֵד וַיִּשָּׂא הָעַם אֶת־בְּצִקוֹ טָרֶם יַחֲמֹץ
מִשְׁאֲרֵתָם צָרְרֵת בְּשִׁמְלֹתָם עַל־שִׁכְמָם:
לֵה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּדְּבַר מֹשֶׁה וַיִּשְׂאֲלוּ
מִמִּצְרַיִם כֶּסֶף וְכֶלִי וְזָהָב וּשְׁמֹלֹת:

said. (32) Take also your sheep and your cattle as you have spoken and go. And bless me as well. (33) The Egyptians were urging the people, hurrying to get them out of the land, because they said; We are all dying. (34) The people picked up their dough before it had risen, their leftovers bound in their garments on their shoulders. (35) And the Children of Israel did according to Moshe's instructions — they requested silver and gold vessels and clothing

RASHI

רש"י

(above 10:24). (32) **Take also your sheep and your cattle** — *What is the meaning of the continuation of the verse, "as you have spoken [and go]?" [The previous verse already affirmed that everything will be, "as you have said!"] However,] it refers to [that which Moshe had said previously.] "You, too, shall contribute sacrifices and burnt-offerings [and we shall make them]" (above 10:25). **And bless me as well** — [I.e.,] pray for me, that I will not die, since I am a firstborn. (33) **We are all dying** —*

שְׁאֲמַרְתֶּם וְלֹא כְּמוֹ שְׁאֲמַרְתִּי אֲנִי בְטֹל לֹא אֲשַׁלַּח בְּטֹל מִי וּמִי הַהוֹלֵכִים. בְּטֹל רַק צֹאנְכֶם וּבְקֶרְכֶם יִצְגוּ: (לֵב) **גַּם צֹאנְכֶם גַּם בְּקֶרְכֶם קָחוּ**. מֵהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם גַּם אֶתְּהָ תִתֵּן בְּיַדְנִי זִבְחִים וְעֹלֹת: וּבְרַכְתֶּם גַּם אֹתִי. הִתְפַּלְלוּ עָלַי שְׂלֵא אָמוֹת שְׂאֲנִי בְכוֹר: (לֵג) **כְּלָנוּ מֵתִים**. אָמְרוּ לֹא כַּגְּזֵרַת מֹשֶׁה הוּא שְׁהָרִי אָמְרוּ וּמֵת כֹּל בְּכוֹר וְכֹאֵן אִף הַפְּשׁוּטִים מֵתִים חֲמִשָּׁה אוֹ עֶשְׂרֵה בְּבֵית אֶחָד (מְכִילֵתָא): (לֵד) **טָרֶם יַחֲמֹץ**. הַמִּצְרַיִים לֹא הִנְיָחוּם לְשִׁהוּת כְּדִי חֲמוּץ: **מִשְׁאֲרֵתָם**. שְׂרִירֵי מִצָּה וּמְרוֹר (מְכִילֵתָא): **עַל שִׁכְמָם**. אִף עַל פִּי שְׂבָהֲמוֹת הַרְבֵּה הוֹלִיכּוּ עִמָּהֶם

They said: It is not like Moshe decreed. He said that every firstborn in Egypt will die, (above 11:5), yet even ordinary people, who are not firstborn, are also dying, even five or ten in a single house. (See Rashi above, verse 30). (34) Before it had risen — [This is not because leavened food had been prohibited, since in Egypt that restriction was for one day only. Rather,] the Egyptians would not let them delay for the amount of time it takes for bread to rise. **Their leftovers** — This refers to their leftover matzah and bitter herbs [but not to the Pesach sacrifice, since they had been instructed not to leave any of it over (above, verse 10)]. **On their shoulders** — Even though they took many cattle with them. [Verse 38 affirms that they had "a huge amount of livestock," but, nevertheless, they did not load their leftovers onto

דְּדָהָב וְלִבְוֹשִׁיִּין: לוֹ וַיִּי יְהִיב יָת
 עֲמָא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרַיִם
 וּשְׂאִילָנוּן וְרוֹקִינוּ יָת מִצְרַיִם:
 לוֹ וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסֶס
 לְסָכוֹת כְּשֶׁתָּה מֵאָה אֶלְפִין
 רִגְלָאִין גְּבֻרָא בַר מִטְפְּלָא:
 לוֹ וְאָף נוֹכְרָאִין סְגִיאִין סְלִיקוּ
 עִמָּהוּן וְעָנָא וְתוֹרִין בְּעֵירָא

לוֹ וַיִּדְוֶה נָתַן אֶת־תֶּן הָעַם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם
 וַיִּשְׂאֲלוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת־מִצְרַיִם: פ לוֹ וַיִּסְעוּ
 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסֶס סָכְתָה כֶּשֶׁשׁ־מֵאוֹת
 אֶלֶף רִגְלֵי הַגְּבֻרִים לְבַד מִטָּה: לח וַגַּם־
 עָרַב רַב עָלָה אִתָּם וְצֵאן וּבָקָר מִקְנֶה כְּבָד

from the Egyptians. (36) And the Lord granted the people favor in the eyes of the Egyptians, and they gave them, and they emptied Egypt. (37) The Children of Israel traveled from Raamses toward Sukkot. There were about six hundred thousand adult males on foot, besides the children. (38) Also a great mixed multitude [of nations] went up with them, and sheep and cattle — a huge

RASHI

the animals] because they cherished mitzvot.

(35) According to Moshe's instructions

— *When he repeated God's instructions, telling them, "Let each man ask of his fellow ... vessels of silver and of gold]" (above 11:2)*

And clothing — *[Why does the verse mention clothing? After all, if they even gave them articles of silver and gold, is it not obvious that they gave them clothing as well? Moreover, shouldn't the verse have listed*

these articles according to their value, gold, then silver, and then clothing? However, from this we learn that] the clothing was even more important to them than silver and gold. [When a person is on the road, his clothing is of the greatest importance to him.] Hence, the later a thing is mentioned in the verse, the more important it is. (36) וַיִּשְׂאֲלוּם — They gave them things — *[The previous verse already states, וַיִּשְׂאֲלוּ, "they requested ... from the Egyptians," and the next verse continues "And the Lord granted the people favor," which implies that their request was granted. Therefore, if וַיִּשְׂאֲלוּ also means, "they granted their request," the word appears to be superfluous. Accordingly, our Sage taught that] וַיִּשְׂאֲלוּ implies something in addition to וַיִּשְׂאֲלוּ — i.e., the Egyptians gave them even that which they did not ask for: "You asked for one, here, take two and go." וַיִּנְצְלוּ — They emptied. (37) From Raamses toward Sukkot* — *[Their journeys and stopovers are generally described thus: "They traveled from X and encamped at Y." However, the alteration of the usual form indicates that on this occasion neither the journey nor the stopover took time.] Although the distance from Ramses to Sukkot was 120 miles, they arrived there in a moment, as the verse states, "I carried you on the wings of eagles" (below, 19:4). (Maskil L'Dovid) Adult males* — *From the age of twenty and up. [Because when the verse counts the number of adult males from the age of twenty and*

רש"י

מִחֻבְבִּים הָיוּ אֶת הַמִּצְוָה (מְכִילֵתָא): (לח) כְּבָד מִטָּה. שְׂאֵמֶר לָהֶם בְּמִצְרַיִם וַיִּשְׂאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְדוֹ: וּשְׂמֵלָתָהּ. אִף הֵן הָיוּ חֲשׂוּבוֹת לָהֶם מִן הַכֶּסֶף וּמִן הַדָּהָב וְהַמֵּאוֹתָר בְּפֶסֶק חֲשׁוּב (מְכִילֵתָא): (לו) וַיִּשְׂאֲלוּם. אִף מֵה שֶׁלֹּא הָיוּ שׁוֹאֲלִים מֵהֶם הָיוּ נוֹתְנִים לָהֶם אֲתָה אוֹמֵר אֶחָד טוֹל שְׁנַיִם וְלָךְ: וַיִּנְצְלוּ. וְרוֹקִינוּ: (לז) מִרַעְמֶסֶס סָכְתָה. מֵאָה וְעֶשְׂרִים מִיל הָיוּ וּבָאוּ שָׁם לְפִי שְׁעָה שְׁנָאֵמֶר וְאִשָּׁא אֲתָכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׂרִים: הַגְּבֻרִים. מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה

סְגִי לְחֶדָּא: לט וּאִפּוּ יֵת לְיֵשׂא
 דִּי אִפִּיקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרִיזֵן
 פִּשְׁטִירֵן אַרְי לֹא חֲמַע אַרְי
 אֲתֵרְכוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכִּילוּ
 לְאֲתַעֲבָבָא וְאַף זִנְדִין לֹא עֲבָדוּ
 לְהוֹן: מ וּמוֹתֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי
 יִתִּיבוּ בְּמִצְרַיִם אַרְבַּע מֵאוֹת

מָאֵד: לט וַיֹּאֲפוּ אֶת־הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאֻהוּ
 מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמַץ כִּי־גָרְשׁוּ
 מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהֵמֶה וְגַם־צִדָּה
 לֹא־עָשׂוּ לָהֶם: מ וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
 יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת

amount of livestock. (39) They baked the dough which they brought out of Egypt, into matzah cakes, for it had not yet risen, because they had been driven out of Egypt and could not delay, nor had they prepared any provisions for themselves. (40) The habitation of the Children of Israel, who were living in

RASHI

up, one year later, they number 603,550 [see Numbers 1:45,46].] (38) **A great mixed multitude** — This refers to a mixture of nations who had become proselytes [and not that they mixed with Israel before their conversions]. (39) **עגת מצות** — Cakes of matzah. Dough that has not become leavened is called matzah. **Nor had they prepared any provisions** — For their journey. This is to tell how praiseworthy the Israelites were, because they did not say, “how can we go into the desert without provisions!” Instead, they had faith and went with Moshe. This is mentioned explicitly in the writings of the Prophets, “For you I recall the affection of your youth, your love on your wedding day, when you followed Me into the desert, into a land that was not cultivated.” (Jeremiah 2:2-3) What is the reward that is mentioned after this? “Israel is consecrated to God” [i.e., they have been sanctified to God for the reasons mentioned in the first part of the verse]. (40) **Who were living in Egypt** — [The intention is not that they lived in Egypt for four hundred and thirty years. Rather, the last place that they lived] after living in other places as strangers in a foreign land [was Egypt]. **Four hundred and thirty years** — Altogether from the birth of Yitzchak until now was a period of four hundred years. Only from the moment that Avraham had offspring from Sarah could the verse, “Your offspring will be strangers ...” (Genesis 15:13) be fulfilled. There were an additional thirty years from the moment that the decree was issued at the “Covenant between the pieces” until Yitzchak was born. [The calculation is as follows: When God spoke to Avraham at the “Covenant between the pieces,” Avraham was seventy years old. When Yitzchak was born, Avraham was one hundred years old (Genesis 21:5). Hence, the verse, “they

רש"י

וּמַעֲלָה: (לח) עֲרַב רַב. תַּעֲרֹבֶת אוֹמוֹת שֶׁל גְּרִימ: (לט) עֲגַת מִצּוֹת. הִרְרָה שֶׁל מִצָּה. בֶּצֶק שֶׁלֹּא הִחְמִיץ קְרוִי מִצָּה: וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. לְדַרְךְ. מַגִּיד שְׁבָחוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא אָמְרוּ הֵיאָף נִצָּא לְמַדְבָּר בְּלֹא צִדָּה אֶלֶּא הָאֲמִינוּ וְהִלְכוּ הוּא שְׁמִפּוֹרֶשׁ בַּקֶּבֶלָה זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֶּת כְּלוּלִיתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמַדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה מִה שְׂכַר מְפֹרֶשׁ אַחֲרָיו קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' וְגו' (מְכִילֵתָא): (מ) אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם. אַחַר שְׂאֵר הַיְשִׁיבוֹת שֶׁיָּשְׁבוּ גְרִימ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם: שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. בֵּין הַכֹּל מִשְׁנֹלֵד יִצְחָק עַד עַכְשָׁיו הָיוּ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מִשְׁהָיְיָה לוֹ זְרַע לְאַבְרָהָם נְחֻמִּים כִּי גַר יְהִיָה זְרַעֲךָ וְשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיוּ מִשְׁנַגְזְרָה גְזֵרַת בֵּין הַבְּתָרִים עַד שְׁנֹלֵד יִצְחָק. וְאִי אִפְשָׁר לוֹמַר

שָׁנָה: מֵא וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע וַתֵּלֶתֶינָּ שָׁנִין: מֵא וַהֲוֵה מִסּוֹף אַרְבַּע מֵאָה וַתֵּלֶתֶינָּ שָׁנִין וַהֲוֵה

Egypt, had been for four hundred and thirty years. (41) And it came to be at the

RASHI

will be oppressed for 400 years,” (Genesis 15:13) is not a contradiction to our verse, which mentions 430 years, since the verse in Genesis states explicitly that “Your offspring will be strangers ...” indicating that the calculation only begins from the moment that Avraham had descendants from Sarah.] We cannot say that the entire 430 years was spent only in Egypt, because Kehat, [one of the sons of Levi, Yaakov's third son], was one of those who came with Yaakov to Egypt (see Exodus 6:16). If you add together all of Kehat's years [133 years] (Exodus 6:18), and all the years of Amram his son [137 years]

(ibid. verse 20), plus Moshe's eighty years, [his age when he took the Israelites out of Egypt,] you will not find 430 years [but only 350]. In addition, one has to subtract from this sum all the years that Kehat lived before he went down to Egypt. Also, many years of Amram overlapped with, and are included in the years of his father Kehat as well [and hence must also be subtracted from the total of 350]. In addition many of the eighty years of Moshe were overlapping with, and included in the years of his father Amram [and hence these years too, must be subtracted from the total of 350]. Thus, you will not find that they were in Egypt for 400 years. You are forced to admit that other periods of residence, [i.e., where the Patriarchs sojourned] are also called “living as strangers.” Even the stay of the Patriarchs in Chevron, [where Yitzchak lived for most of his life,] is called “living as strangers,” as in the verse “...Chevron, the place where Avraham and Yitzchak had sojourned,” (Genesis 35:27) [since the term used there is גר, denoting temporary residence]. Similarly, “The land of their sojournings (מגוריהם) in which they sojourned (גרו).” (above, 6:4) Therefore, you have to say that, “Your offspring will be strangers” began only when Avraham had offspring, [i.e., from the birth of Yitzchak and not from the birth of Yishmael, since the verse states: “For only through Yitzchak will offspring be called yours (Genesis 21:12)]. If you count four hundred years from the birth of Yitzchak, you will find that from their coming into Egypt until their Exodus is two hundred and ten years. [The calculation is as follows: Yaakov was born when Yitzchak was 60 years old. Add 130 years to this, corresponding to Yaakov's age when he went down to Egypt = 190. Add this to the 210 years from Yaakov's entry into Egypt until they left = 400.] This was one of the verses that the Sages changed for the Emperor Ptolemy [who put 72 Sages of Israel in 72 separate rooms. He then told each of them to prepare a translation of the Torah into Greek. Miraculously, each one of them made the identical changes in places

רש"י

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבָדָה שְׁהָרִי קָהָת מִן הַבָּאִים עִם יַעֲקֹב הָיָה צָא וְחָשׁוּב כָּל שְׁנוֹתָיו וְכָל שְׁנוֹת עַמְרָם בְּנוֹ וְשִׁמְוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה לֹא תִמְצָאם כֹּל כִּי וְעַל כְּרַחֲמֵי הַרְבֵּה שָׁנִים הָיוּ לְקָהָת עַד שֶׁלֹּא יָרַד לְמִצְרַיִם וְהַרְבֵּה מִשְׁנוֹת עַמְרָם נִבְלָעִים בְּשְׁנוֹת עַמְרָם הָרִי שֶׁלֹּא תִמְצָא אַרְבַּע מֵאוֹת לְבִיאַת מִצְרַיִם וְהוֹזַקְתָּ לֹאמֹר עַל כְּרַחֲמֵי שְׂאֵף שְׂאֵר הַיְשִׁיבוֹת נִקְרְאוּ גְרוֹת וְאֶפִּילוּ בְּחֶרֶן כְּעֵנֶן שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וַיִּצְחָק וְאוֹמֵר אֵת אֶרֶץ מִגְרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ לְפִיכֶם אֵתָּה צָרִיךְ לֹמַר כִּי גָר יְהִיָּה זֶרְעֶךָ מִשְׁהִיָּה לוֹ זֶרַע. וְכִשְׁתִּמְנֶה אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מִשְׁנוֹלָד יִצְחָק תִּמְצָא מִבִּיאַתָּן לְמִצְרַיִם עַד יִצִּיאַתָּן ר"י שָׁנָה זוֹהָ אַחַד מִן

בכרן יומא הדין נפקו כל
 חיליא דיי מארעא דמצרים:
 מב לילי נטיר הוא קדם יי
 לאפקותהון מארעא דמצרים
 הוא ליליא הדין קדם יי
 נטירין לכל בני ישראל
 לדריהון: מג ואמר יי למשה
 ולאחרן דא גזירת פסחא כל

מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו
 כל צבאות ידוה מארץ מצרים: מב ליל
 שמרים הוא לידוה להוציאם מארץ
 מצרים הוא הלילה הזה לידוה שמרים
 לכל בני ישראל לדורתם: פ מג ויאמר

end of four hundred and thirty years and it came to be on that very day, all the legions of the Lord left the land of Egypt. (42) It is a night of anticipation for the Lord, to take them out of the land of Egypt. This same night is to the Lord a protection for the Children of Israel throughout their generations. (43) The Lord

RASHI

where one could err as regarding the Torah's intention. On this verse they all wrote, "The period of residence of the Israelites who had been living in Egypt and in other lands ..."

(Megillah 9a). (41) **And it came to be at the end of four hundred and thirty years ... on that very day** — [Why does the verse add the words, "on that very day?"] To inform us that as soon as the end of their period arrived [— i.e., 430 years after the "Covenant between the pieces," and 400 years after the birth of Yitzchak] the Holy One, Blessed is He, did not delay for even the

blink of an eye. [Since they were liberated on the fifteenth of Nissan, we must say that] on the fifteenth of Nissan the angels came to Avraham to inform him [that Sarah would have a son at that same time one year later (Genesis 18:10). Hence,] on the fifteenth of Nissan, Yitzchak was born, and on the fifteenth of Nissan, the decree of exile was announced at the "Covenant between the pieces." (42) **It is a night of anticipation for the Lord** — The Holy One, Blessed is He, was watching for, and eagerly anticipating, to fulfill His promise to take them out of Egypt. **This same night is to the Lord** — This is the same night regarding which He said to Avraham, "On this night I will liberate your descendents." **A protection for the Children of Israel throughout their generations** — [שמרים, being in the plural, (Mizrachi) denotes that this night] is continually guarded and it protects [the Jewish people] from harmful forces [throughout the generations,] as the verse states, "Not allowing the destroyer ..." (above, verse 23). (43) **This is the statute of the Pesach sacrifice** — This section was

רש"י

הדברים ששנו לתלמי המלך: (מא) ויהי מקץ
 שלשים שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה. מגיד
 שבין שהגיע הקץ לא עבדו המקום כהרף עין בט"ו
 בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו.
 בהמשה עשר בניסן נולד יצחק ובט"ו בניסן נגזרה
 גזרת בין הבתרים (מכילתא): (מב) ליל שמרים.
 שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו
 להוציאם מארץ מצרים: הוא הלילה הזה לה'.
 הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל
 את בניך: שמרים לכל בני ישראל לדורתם.
 משומר ובא מן המזיקין בענין שאומר ולא יתן
 המושחית וגו': (מג) זאת חקת הפסח. בי"ד בניסן

בר ישראל דישתמד לָא יכול
 ביה: מר וכל עבד גבר זביני
 כספא ותגזר יתיה בכן יכול
 ביה: מדה תותבא ואגרא לא
 יכול ביה: מו בחבורא חדא
 ותאכל לָא תפיק מן ביתא מן

יְדוּה אֶל-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפֶּסַח
 כָּל-בֶּן-נֹכַר לֹא-יֹאכַל בוֹ: מִדַּ וְכָל-עֶבֶד
 אִישׁ מִקְנֵת-כֶּסֶף וּמִלְתָּה אִתּוֹ אִזּוֹ יֹאכַל בוֹ:
 מִדַּ תוֹשֵׁב וְשֹׁכֵר לֹא-יֹאכַל בוֹ: מִדַּ בְּבֵית

said to Moshe and Aharon; This is the statute of the Pesach sacrifice: Any outsider may not partake of it. (44) And any slave of a man who was purchased for money must be circumcised. Only then can he partake of it. (45) A sojourner and a hired hand may not partake of it. (46) It must be eaten by a single group.

RASHI

narrated to them on the fourteenth of Nissan.

[Had this been given on the first of the month it would have been narrated in the beginning of the chapter.] **Any outsider [may not partake of it]** — *[Since the verse does not say, “An” but rather, “Any,” we learn that it includes others. This refers to] one, who through his deeds, has become estranged from his Father in heaven [and is thus considered an outsider and he may not eat the Pesach sacrifice]. Both a heathen and an apostate are implied by this term.* (44) **And**

any slave ... must be circumcised. Only then can he partake of it — *[Since anyone who has not been circumcised cannot partake of it, as verse 48 confirms — “No uncircumcised man may partake of it” — the words, “Only then can he partake of it” cannot refer to the slave. Instead,] they refer to the slave's master, instructing us that if his slaves have not been circumcised, this prevents him — the master from eating the Pesach sacrifice. This is according to Rabbi Yehoshua. Rabbi Eliezer contends that even if a person's slaves have not been circumcised, he is not barred from eating the Pesach sacrifice and the words, “Only then can he partake of it” refer to the slave. [Since we might have thought that a slave who was circumcised on the eve of Pesach for the specific purpose of allowing him to partake of the sacrifice would not be allowed to partake of it, this verse teaches that he is permitted to eat from it]. (Mizrachi) (45) **תושב** — This is a resident alien [i.e., a gentile who has renounced idolatry, and has accepted the Noahide laws. However, he did not circumcise himself, nor immerse himself for the purposes of conversion]. **And a hired hand** — This is a gentile [who hires himself out to a Jew as a daily worker]. Why is this verse stated? Are they not [i.e., the temporary resident and a hired hand] both uncircumcised? And the verse states; “No uncircumcised man may partake of it?” (below, verse 48) However, this refers to a circumcised Arab, or a circumcised Givonite, who is a resident alien or a hired worker. (46) **בבית אחד***

רש"י

נאמר להם פרשה זו: כל בן נכר. שנתנברו מעשיו לאביו שבשמים. ואחד הגוי ואחד ישראל משומד במשמע. (מכילתא): (מר) ומלתה אתו אז יאכל בו. רבו. מגיד שמלת עבדיו מעבבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע. רבי אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעבבתו מלאכול בפסח. אם בן מה תלמוד לומר אז יאכל בו. העבד: (מה) תושב. זה גר תושב: ושכיר. זה הגוי ומה תלמוד לומר והלא ערלים הם ונאמר כל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבנוני מהול והוא תושב או שכיר: (מו) בבית אחד יאכל. בחבורה אחת שלא יעשו

בְּסֵרָא לְבָרָא וּגְרָמָא לֹא
תִּתְּבָרוּן בֵּיהּ: מִזְּכָל כְּנִשְׁתָּא
דִּישְׂרָאֵל יַעֲבֹדוּן יְתִיהּ:
מִזְּכָל וְאִרֵּי יִתְגִּיר עֲמָדָא גִיּוּרָא

אֶחָד יֵאָכֵל לֹא-תוֹצִיא מִן-הַבַּיִת מִן-
הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֵצִים לֹא תִשְׁבְּרוּ-בוֹ: מִזְּכָל-
עַדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ: מִזְּכָל וְכִי-יָגוּר אֶתְךָ

Do not take any of the meat out of the group. Do not break any of its bones. (47) The entire congregation of Israel shall keep it. (48) And should a convert come

RASHI

יֵאָכֵל — [Literally, this would be rendered as, “It must be eaten in one house.” However, the intention is that it must be eaten] by a single group. Those who are assigned to a lamb must not split into two groups, each taking a share of the meat. [However, the entire group may take their sacrifice and move to another place, if they so wish.] You say that it [בבית אחד] means in one group. But perhaps this is not so and it should be understood literally, as, “It must be eaten in one house,” which would instruct us that if a group began eating their sacrifice in a courtyard, and it started raining, they should

not go indoors? Therefore Scripture states; “... on the houses in which they will eat it” (above, verse 7). [This refers to a single sacrifice (“in which they will eat it”), and nevertheless, the verse mentions “houses” in the plural.] From this we derive, that the group may eat their sacrifice in more than one place. לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת — [Literally, “... out of the house.” But the intention is] “out of the group.” [It is prohibited to take some of the meat and transfer it to another group. (See previous Rashi). **Do not break any of its bones** — This refers to any bone which can be eaten, such as one which has an olive's bulk (k'zayit) of meat on it. Only then does the prohibition of breaking a bone apply to it. However, if there is less than an olive's bulk of meat on it, or no marrow, there is no prohibition of breaking its bones. (47) **The entire congregation of Israel shall keep it** — Why is this stated? [Verse 3 already informed us that Moshe must speak to the entire congregation of Israel regarding the Pesach sacrifice.] However, since the verse concerning the Pesach sacrifice in Egypt states, “a lamb for each father's house,” (verse 3) i.e., that they were assigned to the lamb according to their families, I might have thought that this applies to the Pesach sacrifice of subsequent generations as well [— that they must be assigned to their sacrifice according to families]. Therefore, the verse teaches that, “The entire congregation of Israel shall keep it” [indicating that people can be assigned to a lamb as part of a community, and not necessarily, as a family. Hence, people from different families may register themselves for one lamb].

רש"י

הַנִּמְנָנִין עָלָיו שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת וַיִּחְלְקוּ בוֹ. אֵתָּה אוֹמֵר בְּחֲבוּרָה אַחַת אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּבַיִת אֶחָד כְּמִשְׁמַעוֹ וְלִלְמַד שֶׁאֵם הַתְּחִילוֹ וְהָיוּ אוֹכְלִים בְּחֶצֶר וַיִּרְדּוּ גִשְׁמִים שְׁלֹא יִכְנָסוּ לְבַיִת תִּלְמוּד לזֹמֵר עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֵאָכְלוּ אוֹתוֹ בְּהֵם מִכָּאֵן שֶׁהָאוֹכֵל אוֹתוֹ אוֹכֵל בְּשֵׁנֵי מְקוֹמוֹת: לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת. מִן הַחֲבוּרָה: וְעֵצִים לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ. הָרְאִי לֹאכִילָה כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזֵית בָּשָׂר יֵשׁ בוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֵצִים אֵין עָלָיו כְּזֵית בָּשָׂר אוֹ מוֹחַ אֵין בוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֵצִים: (מִזְּכָל) כָּל עַדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ. לְמַד נֹאמַר לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּפֶסַח מִצְרַיִם שֶׁהָ לְבַיִת אָבַת שְׁנַמְנָנוּ עָלָיו לְמִשְׁפָּחוֹת יִכּוֹל אֶף פֶּסַח דּוֹרוֹת כֵּן תִּלְמוּד לזֹמֵר כָּל עַדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ:

ויעבד פסחא קדם יי מגזר ליה
 כל דכורא ובכנ יקרב
 למעבדיה ויהי כפיציבא
 דארעא וכל ערלא לא יכול
 ביה: מט אוריתא חדא יהא
 לציבא ולגירא דיתגירון
 ביניכון: נ ועבדו כל בני
 ישראל כמא די פקיד יי ית
 משה וית אהרן כן עבדו:
 נא והיה בכרן יומא הדין אפיק
 יי ית בני ישראל מארעא
 דמצרים על חיליהון: א ומליל
 יי עם משה למימר: ב אקדש
 קדמי כל בוכרא פתח כל
 ולדא בבני ישראל באנשא

גַּר וְעָשָׂה פֶּסַח לַיהוָה הַמּוֹל לּוֹ כָּל־זָכָר
 וְאִזּוּ יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ
 וְכָל־עַרְל לֹא־יֹאכֵל בּוֹ: מִט תּוֹרַת אַחַת
 יְהִיֶה לְאֶזְרַח וְלִגַּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם: ג וַיַּעֲשׂוּ
 כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
 מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן כִּן עָשׂוּ: ס נֹא וְיִהְיֶה בַּעֲצֵם
 הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צְבָאתָם: פ שְׁבִיעִי
 יג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב קֹדֶשׁ־
 לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

to live with you and he offers the Pesach sacrifice to the Lord, all his males must be circumcised. Only then may he approach to offer it, and he will be as the native of the land. No uncircumcised man may partake of it. (49) There shall be one law — for the native and for the convert who lives among you. (50) All the Children of Israel did as the Lord had commanded Moshe and Aharon, so they did. (51) And it came to be on that very day, the Lord took the Children of Israel out of Egypt with their legions. **13** (1) The Lord spoke to Moshe saying; (2) Sanctify to Me every firstborn, the opening of every womb among the

RASHI

(48) וְעָשָׂה פֶּסַח — *We might have thought that as soon as someone converts, he should immediately offer the Pesach sacrifice [even in the middle of the year]. However, this verse instructs us that he will be “as the native of the land.” [Just as a native sacrifices this Pesach offering on the fourteenth, so does a convert sacrifice the*

Pesach offering on the fourteenth of Nissan.] No uncircumcised man may partake of it — this is stated in order to include in [the prohibition of eating the Pesach sacrifice] someone whose brothers died as a result of circumcision. [Although he is not circumcised,] he is not regarded as an apostate [who deliberately disregarded one of the commandments]. Hence, this cannot be derived from the verse, “Any outsider may not partake of it” [since that verse deals with one who transgressed deliberately]. (49) תּוֹרַת אַחַת — [Since the previous verse “And he will be as the native of the land,” refers only to the Pesach sacrifice, this verse is necessary] to equate a convert and a born Israelite regarding all the other mitzvot of the Torah. (2) פֶּטֶר

רש"י

(מח) וְעָשָׂה פֶּסַח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר לומר והיה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ. מה אֶזְרַח ב"ד אף גַּר ב"ד: וְכָל עַרְל לֹא יֹאכֵל בּוֹ. להביא את שמתו אָחִיו מִחַמַּת מִיֵּלֶה שְׁאִינוּ מוּמְרָ לַעֲרֻלוֹת וְאִינוּ נִלְמָד מִכֵּן נִכָּר לֹא יֹאכֵל בּוֹ: (מט) תּוֹרַת אַחַת וְגו'. להשוות גַּר לְאֶזְרַח אף לשאר מצות שבתורה (מכילתא): (ב) פֶּטֶר כָּל רֶחֶם. שִׁפְתַח אֶת הָרֶחֶם

ובבִּעֵירָא דִּילִי הוּא: ג וַאֲמַר
 מֹשֶׁה לְעַמָּא הוּוּ דְכִירִין יִתְּ
 יוּמָא הַדִּין דִּי נִפְקִיתוּן מִמִּצְרַיִם
 מִבֵּית עֲבָדוּתָא אַרִי בְתִקּוּף
 יָדָא אֲפִיק יְהִ יִתְכוּן מִכָּא וְלֹא
 יִתְאַכַּל חֲמִיעֵ: ד יוּמָא דִּין
 אַתּוּן נִפְקִין בְּיַרְחָא דְאַבִּיבָא:
 ה וַיְהִי אַרִי יַעֲלֶנְךָ יִי לְאַרְעָא
 דְכְנַעֲנָאָה וְחַתָּאֵי וְאַמּוֹרָאֵי

בָּאָדָם וּבִבְהֵמָה לִי הוּא: ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
 אֶל־הָעָם זְכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצִאתֶם
 מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיא
 יְדוּהָ אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֹאכַל חֲמִץ: ד הַיּוֹם
 אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאֲבִיב: ה וְהָיָה כִּי־
 יִבְיֹאֵךְ יְדוּהָ אֶל־אַרְצָן הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי

Children of Israel, of man or animal, it is Mine. (3) And Moshe said to the people; Remember this day when you went out of Egypt, from the house of bondage, for with a Mighty Hand the Lord took you out of here and [therefore] no leavened food shall be eaten. (4) Today you are leaving, in the month of spring. (5) And it will be when the Lord will bring you to the land of the Canaanites,

RASHI

כל רחם — [פטר] means “open”, i.e.,] the one that opened the womb first, as in “One who begins (פטר) a quarrel, is like one who makes a hole in the wall of a dam.” (Proverbs 17:14). Similarly, “They open (יפטר) their lips ...” (Psalms 22:8). **It is Mine** — [Although the verse already said, “Sanctify to Me,” it adds, “It is Mine.” The latter is the reason for the former, i.e.,] I acquired them for Myself by killing the firstborn of Egypt and sparing them. (3) **Remember this day** — [“Remember” is in the continuous present, indicating that it is always relevant,] which teaches that we must mention the Exodus from Egypt everyday.

(4) **In the month of spring** — Why did Moshe announce the month — did they not know what month it was? However, this is what he said to them: “See the kindness that G-d has shown you by taking you out in the month which is best suited for travelling, not hot, not cold, or rainy. This is what another verse [referring to the Israelites who were enslaved in Egypt] confirms, “He takes out the prisoners בכורשות” (Psalms 68:7) — in the season which is best suited for travelling. (5) **To the land of the Canaanites ...** — [Seven nations are listed in Deuteronomy 7:1, but] even though only five nations are mentioned here, nevertheless, all seven nations are implied — all of them are included in the Canaanites [since they all stemmed from Canaan the son of Cham. In this sense, Canaan is not the name of a single nation, but a general term including all seven nations.] Although [“Canaanites” sometimes refers to only one of the seven nations, this is because] one of the nations of Canaan

רש"י

תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון. וכן יפטריו בשפה יפתחו שפתים: לי הוא. לעצמי קניתיים על ידי שהביתי בכורי מצרים: (ג) זכור את היום הזה. למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום: (ד) בחודש האביב. וכי לא היינו יודעין באיזה חודש יצאו אלא כך אמר להם ראו חסד שנגמלכם שהוציא אתכם בחודש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה ולא גשמים. וכן הוא אומר מוציא אסירים בכורשות חודש שהוא כשר לצאת: (ה) אל ארץ הכנעני וגו'. ואף על פי שלא מנה אלא חמשה עממין כל שבעה גוים במשמע שכלן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא

וְהָאֱמֹרִי וְהַחִיטִי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְתָּיִךְ לֵאמֹר לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ
 וְעַבַּדְתָּ אֶת־הָעֶבְדָּה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃
 וְשִׁבַּעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 חֵג לִידוּהָ׃ וְצֹת יֹאכַל אֶת שִׁבַּעַת הַיָּמִים
 וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שָׂאֹר

וְהָאֱמֹרִי וְהַחִיטִי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְתָּיִךְ לֵאמֹר לְךָ אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ
 וְעַבַּדְתָּ אֶת־הָעֶבְדָּה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃
 וְשִׁבַּעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 חֵג לִידוּהָ׃ וְצֹת יֹאכַל אֶת שִׁבַּעַת הַיָּמִים
 וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שָׂאֹר

the Chittites, the Amorites, the Chivites, and the Yevusites, which He promised your forefathers to give you, a land flowing with milk and honey, then you shall perform this service in this month. (6) For seven days you shall eat matzot, and the seventh day shall be a Festival to the Lord. (7) Throughout the seven days, matzot shall be eaten and no leavened food shall be seen in your possession, nor may any leavening be seen in your possession within all your borders.

RASHI

had no specific name other than Canaan.

Which He promised your forefathers

— Concerning Avraham, it says; “On this day, the Lord made a covenant with Avram [saying, I have given this land to your offspring].” (Genesis 15:18) Regarding Yitzchak it says; “Sojourn in this land [... For I shall give all these territories to you and to your descendants].” (Genesis 26:3) To Yaakov it says; “The land upon which you are lying [I shall give to you and to your descendants].” (ibid. 28:13) **Flowing with milk and honey** — [This does not mean

that the land itself flows with milk and honey, but that] milk flows from the goats, and honey from the dates and from the figs. **This service** — [This does not refer to the mitzvah of sanctifying the firstborn mentioned in the preceding verses, but to that] of the Pesach offering [mentioned in the previous chapter]. But, is it not already mentioned above (12:25-26) that “When you enter the Land [which the Lord will give you, as He spoke, that you must observe this service. And it will be if your children ask you].” So why repeat this here? The answer is, on account of something else which is introduced here: The above section states, “And it will be if your children ask you; What is this service **to you?**” (ibid.) the Torah refers to a wicked son, who excludes himself from the community [by saying לכם — **to you**, and not לנו — to us]. In contrast, here the verse states, “You shall tell your son,” (verse 8) without him asking. This refers to a son who does not know how to ask. The Torah teaches you that you

רש"י

בְּנֵעֲנִי (תְּנַחֲמָא): נִשְׁבַּע לְאַבְתָּיִךְ וְגו'. בְּאַבְרָהָם
 הוּא אוֹמֵר בַּיּוֹם הַזֶּה הָיָה כְּרַת ה' אֶת אֲבָרָם וְגו'.
 וּבִיִּצְחָק הוּא אוֹמֵר גּוֹר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְגו'. וּבִיעֻקֵּב
 הוּא אוֹמֵר אֶרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה שָׁכַב עָלֶיהָ וְגו'. זָבַת
 חֶלֶב וְדָבָשׁ. חֶלֶב זָב מִן הָעֵזִים וְהַדְּבָשׁ זָב מִן
 הַתְּמָרִים וּמִן הַתְּאֵנִים: אֶת הָעֶבְדָּה הַזֹּאת. שֶׁל
 פֶּסַח וְהֵלֵא כְּבֹר נֶאֱמַר לְמַעַלְהָ. וְהָיָה כִּי תִבְאוּ אֶל
 הָאֶרֶץ וְגו'. וְלִמָּחָד חֹזֵר וְשׁוֹנֵאָה בְּשִׁבִיל דְּבַר שְׁנַתְּחַדֵּשׁ
 בָּהּ. בְּפִרְשָׁה רֵאשׁוֹנָה נֶאֱמַר וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם
 בְּנֵיכֶם מַה הָעֶבְדוּת הַזֹּאת לָכֶם בְּכֵן רִשְׁעֵי הַכֶּתוּב
 מְדַבֵּר שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכֹּלֵל. וְכֵן וְהִגְדַת
 לְבִנְךָ בְּכֵן שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ לְשִׂאוֹל. וְהַכֶּתוּב מְלַמֵּד

ח ותחוי לבנך ביום ההוא
 למימר בדיל דין עבד יי לי
 במפקי ממצרים: ט ויהי לך
 לאת על ידך ולדכרנא בין
 עיניך בדיל תהי אורייתא דיי
 בפומך ארי בידיא תקיפא
 אפקך יי ממצרים: י ותטר ית
 קימא תדא לזמנה מזמן לזמן:
 יא ויהי ארי יעלנך יי לארעא

בְּכָל־גְּבֻלְךָ: ח וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
 לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְדוּהָ לִי בְּצֵאתִי
 מִמִּצְרַיִם: ט וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ
 וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תוֹרַת יְדוּהָ
 בְּפִיךָ כִּי בְיַד חֲזָקָה הוּצָאתָ יְדוּהָ מִמִּצְרַיִם:
 י וְשִׁמַּרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה
 מִיָּמִים יְמִימָה: פ יא וְהָיָה כִּי־יִבְאֶךָ יְדוּהָ

(8) You shall tell your son on that day, saying; It is because of this that the Lord did for me when I left Egypt. (9) And it shall be a sign for you on your arm and a reminder between your eyes, so that the Lord's Torah will be in your mouth, for with a Mighty Hand the Lord took you out of Egypt. (10) And you shall keep this statute at its designated time from year to year. (11) And it will be when the

RASHI

must begin telling him in Aggadic explanations which captivate the heart. (8) **It is because of this** — *So that I will keep His commandments [referring to all the mitzvot of the Torah —] such as the Pesach sacrifice, this matzah, and these bitter herbs [mentioned previously].* **The Lord did for me** — *[The verse does not say, “The Lord acted for us,” since] this is an indication of the reply to the wicked son. [Since he asked, “What is this service to you?” (above,*

12:26), excluding himself from the community,] you must answer him, “God acted for me” — and not for you. Had you been there [in Egypt], you would not have been found worthy of redemption [since He took us out of Egypt so that we can keep the mitzvot]. (Nachalat Yaakov) (9) **And it shall be a sign** — *The Exodus from Egypt shall be a sign for you* — **On your arm and a reminder between your eyes** — *This means you should write these paragraphs and bind them upon your head and your arm.* **על ידך** — *The left arm. Hence, in the following section, the verse states, ידכה — your arm (verse 16) with an additional ה on the end of the word, indicating [a feminine noun, so that we can interpret it as כהה —] the weak arm. [Thus tefillin are laid on the left arm which has less strength, like a woman (see Rashi Menachot 37a).* (10) **מימים ימימה** — *[Refers to the mitzvot associated with the Festival of Pesach mentioned earlier, and not to the mitzvah of tefillin mentioned in the previous verse. Hence, מימים ימימה literally, “from day to day,” in this context actually] means from year to*

רש"י

שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב:
 (ח) בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר שְׂאֵקִים מִצּוֹתָיו כְּגוֹן פֶּסַח
 מִצָּה וּמִרּוֹר הַלֶּלֶו: עָשָׂה ה' לִי. רְמוֹז תְּשׁוּבָה לְבָן
 הַרְשַׁע לֹמֵר עָשָׂה ה' לִי וְלֹא לְךָ שְׂאֵלוֹ הֵייתָ שֵׁם לֹא
 הֵייתָ כְּדֹאֵי לְגֵאל (מְכִילֵתָא): (ט) וְהָיָה לְךָ לְאוֹת.
 יְצִיאַת מִצְרַיִם תִּהְיֶה לְךָ לְאוֹת: עַל יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין
 עֵינֶיךָ. רוּצָה לֹמֵר שֶׁתְּכַתּוּב פְּרָשִׁיּוֹת הַלֶּלֶו
 וְתִקְשְׂרָם בְּרֹאשׁ וּבְזָרוּעַ: עַל יָדְךָ. עַל יָד שְׂמֹאל
 לְפִיכָךָ יִדְכָה מְלֵא בְּפִרְשָׁה שְׁנֵיָה לְרֹוֹשׁ בָּהּ יָד
 שְׁהִיא כְּהָה: (י) מִיָּמִים יְמִימָה. מְשֻׁנָּה לְשֻׁנָּה:

דְּכַנְעַנְאֵי כְּמָא דִּי קַיִּים לְךָ
וְלֹאֲבֵהָרָךְ וַיִּתְּנָה לְךָ:
יב וְתַעֲבֵר כָּל פֶּתַח וְלֹדָא קָדָם
יִי וְכָל פֶּתַח וְלֹד בְּעֵירָא דִּי יִהִי

אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ
וְלֹאֲבֵתֶיךָ וַיִּתְּנָה לְךָ: יב וְהֵעֲבַרְתָּ כָּל-פֶּטֶר-
רֵחַם לֵידוּתָהּ וְכָל-פֶּטֶר | שֶׁגֵּר בְּהֵמָה אֲשֶׁר

Lord will bring you to the land of the Canaanites, as He swore to you and your forefathers, and He gives it to you, (12) You shall set aside all that opens the womb to the Lord, as well as any firstling that is dropped of an animal you own.

RASHI

year. [On occasion, ימים also means an entire year.] (11) And it will be when the Lord will bring you — Some of our Rabbis learned from this, that they did not sanctify the firstborn that were born in the desert [since the verse states, “When the Lord will bring you,” indicating that only then must you “set aside ...”]. However, the one who maintains that they did sanctify them in the desert [as well, meaning, they kept the mitzvah of redeeming the firstborn donkey there too], explains this coming, [i.e., the phrase “When the Lord will bring you ...”, as

follows:] If you fulfill this mitzvah in the desert, you will earn the merit of entering the Land and fulfill it there, too. [In other words, “When the Lord will bring you,” means “in order that the Lord will bring you ... set aside the firstborn.”] As He swore to you — Where did He swear to you? In the verse, “I will bring you to the Land regarding which I raised [My Hand to give it to Avraham, to Yitzchak, and to Yaakov”]. (Exodus 6:8) [Although that verse mentions G-d’s promise only in connection with the Patriarchs, and not with “you,” nevertheless, this statement is regarded as an oath since it was prefaced by (verse 6) לכן “Therefore say to the Children of Israel,” and לכן denotes an oath.] (Gur Aryeih) And He gives it to you — [Since the verse states, “He will bring you ...,” why does it then say, “and He gives it to you?” This seems superfluous. Our Sages explained that this therefore teaches that although it was already promised to you and to your forefathers, nevertheless,] you should always regard it as though it was just given to you today, and not as an inheritance from your forefathers. (12) You shall set aside — והעברת denotes, setting aside. In a similar way, the verse states: “Transfer his inheritance to his daughter.” (Numbers 27:8) [This is also referring to a change of ownership, and not a change of place.] שגר בהמה — Means an aborted fetus which the mother (שגר) sent out and discharged prematurely. [Although it did not live,] the Torah teaches you that it is nevertheless sanctified as the firstborn, exempting any animal which is born after it from the status of firstborn. And although the product of a normal birth is also referred to as a שגר, as in, “שגר אלפיד” — the

רש"י

(יא) וְהָיָה כִּי יבִאֲךָ. יֵשׁ מִרְבוֹתֵינוּ שֶׁלְּמִדּוֹ מִכָּאֵן שֶׁלֹּא קָדְשׁוֹ בְּכוֹרוֹת הַנוֹלָדִים בְּמִדְבָּר וְהָאוֹמֵר שֶׁקָדְשׁוֹ מִפְּרֵשׁ בִּיאָה זֶה אִם תִּקְיָמוּהוּ בְּמִדְבָּר תִּזְכּוּ לְכַנֵּס לְאֶרֶץ וּתְקִימוּהוּ שָׁם: נִשְׁבַּע לְךָ. וְהֵיכֵן נִשְׁבַּע לְךָ וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי וְגו': וַיִּתְּנָה לְךָ. תֵּהָא בְּעֵינֶיךָ כְּאִלוֹ נִתְּנָה לְךָ בּוֹ בַיּוֹם וְאֵל תִּהְיֶיךָ בְּעֵינֶיךָ בִּירוֹשֶׁת אָבוֹת: (יב) וְהֵעֲבַרְתָּ. אֵין וְהֵעֲבַרְתָּ אֶלֶּא לְשׁוֹן הַפְּרִשָּׁה וְכֵן הוּא אוֹמֵר וְהֵעֲבַרְתֶּם אֶת נַחְלָתוֹ לְבֵתוֹ: שֶׁגֵּר בְּהֵמָה. נִפְלַ שְׁשֻׁגְרָתוֹ אִמּוֹ וְשִׁלַּחְתּוֹ בְּלֹא עֵתוֹ וְלִמְדוֹךְ הַכְּתוּב שֶׁהוּא קְרוֹשׁ בְּכוֹרָה לְפֶטֶר אֶת הַבָּא אַחֲרָיו וְאִף שְׂאֵין נִפְלַ קְרוֹי שֶׁגֵּר כְּמוֹ שֶׁגֵּר אֶלְפִידִי. אֲבָל זֶה לֹא

לך דכריו תקדש קדם יי:
 יג וכל פתח (בוכרא) דחמרא
 תפרוק באמרא ואם לא
 תפרוק ותנקפיה וכל בוכרא
 דאנשא בבניך תפרוק: יד ויהי
 ארי ישאלנך בנך מחר למימר

יְהִי־לְךָ הַזְכָּרִים לַיְדוּהָ: יג וְכָל־פֶּטֶר חֲמוֹר
 תַּפְדֶּה בִּשְׂהָ וְאִם־לֹא תַפְדֶּה וְעֵרְפָתוֹ וְכָל־
 בְּכוֹר אָדָם בְּבִנְיָךְ תַּפְדֶּה: מפטיר יד וְהִיָּה
 כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת

The males are the Lord's. (13) And you must redeem every firstborn donkey with a lamb. If you do not redeem it, you must break its neck. You must redeem every firstborn among your sons. (14) And it will be if your son asks you in the

RASHI

רש"י

offspring from your cattle" (Deuteronomy 7:13) [i.e., which the cow casts out (משגרת) from her womb (Rashi there)], these words are to inform us only about a miscarried fetus, since the verse already mentioned, "all that opens the womb" [which also includes animals which were not aborted that lived Hence, we must conclude that וכל פטר שגר includes something other than this, namely an aborted fetus]. If you would argue that perhaps this teaches us that the firstborn of a ritually unclean animal is implied, this cannot be the case, since elsewhere it is stated explicitly that the mitzvah of setting aside the firstborn applies only to "your

בא אלא ללמוד על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם. ואם תאמר אף בכור בהמה טמאה במשמע בא ופרש במקום אחר בקרקף ובצאנף. לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בכור אדם הכתוב מדבר: (יג) פטר חמור. ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים. ועוד שסיעו את ישראל ביציאתן ממצרים שאין להן אחר מישאל שלא נטל הרבה חמורים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים: תפדה בשעה. נותן שיה לכהן ופטר חמור מתר בהנאה והשה חולין ביד כהן: וערפתי. עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו. הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו. (מכילתא): וכל בכור אדם בבניך תפדה. חמש סלעים פדיונו קצוב במקום אחר:

cattle and your sheep." (Deuteronomy 15:19) Another interpretation: "You shall set aside all that opens the womb" refers to the firstborn of man [therefore וכל פטר שגר בהמה refers to the firstborn of a ritually clean animal and, according to this interpretation, does not mean an aborted fetus]. (13) **Firstborn donkey** — But not the firstborn of other ritually unclean animals. This is decreed by the Torah, because the firstborn Egyptians were compared to donkeys [as the verse states, referring to the Egyptians, "Their flesh is the flesh of donkeys" (Ezekiel 23:20)]. A further interpretation: Donkeys helped the Israelites when they left Egypt, for there was not a single Israelite who did not take with him many donkeys loaded with the silver and gold of the Egyptians. **Redeem ... with a lamb** — He gives a lamb to the priest, after which it is permitted to make use of the firstborn donkey. The lamb remains in the priest's possession as an unconsecrated object (חולין) [and he may use it in any fashion]. **You must break its neck** — One breaks its neck from behind with a hatchet, killing it. He caused a financial loss to the priest [by not redeeming his donkey with a lamb which is given to the priest], therefore he must also suffer a financial loss. **You must redeem every firstborn among your sons** — with five sela'im. [The sela was a coin weighed according to Sanctuary

מֵא דָא וְתִימְר לִיה בְּתַקוּף יְדָא
אִפְקִינָא יי מִמְצָרִים מִבֵּית
עֲבֻדוּתָא: טו וְהוּה אַרִי אִקְשִׁי
פְּרַעָה לְשַׁלְחוּתָנָא וְקָטַל יי כֹּל
בּוֹכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
מִבּוֹכְרָא דְאַנְשָׂא וְעַד בּוֹכְרָא
דְּבַעֲרָא עַל פִּן אֲנָא דְבַח קָדָם
יי כֹּל פִּתַח וְלֵדָא דְכִרְיִן וְכֹל
בּוֹכְרָא דְבִנְי אִפְרוּק: טז וְיֵהִי
לְאֵת עַל יָדָךְ וְלִתְפִלִּין בֵּין

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְדוּהָ
מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: טו וְיֵהִי כִּי־הִקְשָׁה
פְּרַעָה לְשַׁלְחוֹנוֹ וַיַּהַרְג יְדוּהָ כָּל־בְּכוֹר
בְּאַרְץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר
בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבַח לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר
רְחֵם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בְּנֵי אִפְדָּה:
טז וְהִיָּה לְאוֹת עַל־יַדְכָּה וּלְטוֹטַפֹּת בֵּין

future saying; What is this? You shall say to him; With a Mighty Hand the Lord took us out of Egypt, out of the house of bondage. (15) And it came to be when Pharaoh obstinately refused to send us out, the Lord killed every firstborn in the land of Egypt, the firstborn of both man and beast. I therefore sacrifice to the Lord all firstlings which open the womb, and I redeem all my firstborn sons. (16) And it shall be for a sign on your arm, and as *totafot* between your

RASHI

standards.] This amount is stipulated elsewhere [— in Numbers 18:16]. (14) כִּי — [One should not understand מחר literally, as “tomorrow,” since there would be no reason for a child who witnessed events of the previous day to ask about it the following day.] Sometimes מחר is used to refer to the present; other times מחר is used to refer to the future, such as in this case. Another example: Regarding the descendants of Gad and Reuvin, the verse says, “One day (מחר) your sons will say to our sons ...” (Joshua 22:24). **What is this?** — This is the simple son who does not know how to inquire in depth, so he merely asks, “What is this?” Elsewhere, the verse states, “What are the testimonies and the statutes and the judgments [i.e., the meaning of the various categories of mitzvot, which are divided into testimonial mitzvot, such as matzah on Pesach, chukkim — statutes, i.e., mitzvot which have no rational explanation, and mishpatim — judgments, i.e., mitzvot which have a rational explanation (Deuteronomy 6:20)]. However, this is the question of a wise son. The Torah speaks in reference to four sons, a simple son who lacks profundity, a wicked son, one who does not know how to ask, and one who asks in a wise manner. (16) וּלְטוֹטַפֹּת בֵּין עֵינֵיךְ — These are tefillin [which are worn on the head] and because they [the head tefillin] contain four separate, parallel compartments, [each one containing a small scroll of parchment on which a section of the Torah has been written] they are called totafot

רש"י

(יד) כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר. יֵשׁ מָחָר שֶׁהוּא עֹבְשִׁיו וְיֵשׁ מָחָר שֶׁהוּא לְאַחַר זְמַן כְּגוֹן זֶה וְכְגוֹן מָחָר יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ דְּבִנְי גַּד וְבִנְי רְאוּבֵן: מַה זֹּאת. זֶה תִּינוּק טַפֵּשׁ שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהַעֲמִיק שְׁאֵלָתוֹ וְסוּתָם וְשׂוֹאֵל מַה זֹּאת וְכַמְקוֹם אַחַר הוּא אוֹמֵר מַה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְגו' הֲרִי זֹאת שְׁאֵלַת בֶּן חָכֵם. דְּבָרָה תוֹרָה כְּנֶגְדַּ אַרְבְּעָה בָּנִים. תָּם רָשָׁע וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְשׂוֹאֵל. וְהַשְׂוֹאֵל דְּרָךְ חֻמְבָּה: (טז) וּלְטוֹטַפֹּת בֵּין עֵינֵיךְ. תְּפִלִּין וְעַל שֵׁם שֶׁהֵם אַרְבְּעָה בָּתִּים קְרוּיִן

עֵינֶיךָ כִּי בַחֶזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְדוּהָ: מִמִּצְרַיִם: ס ס ס
 עֵינֶיךָ אֲרִי בַתְּקוּף יָדָא אַפְקָנָא
 מִמִּצְרַיִם:

eyes, for with a Mighty Hand the Lord took us out of Egypt.

RASHI

רש"י

— טט (tot) means “two” in Katpi, and פת (pot) also means “two” in Afriki [thus four altogether representing four compartments]. But Menachem ben Saruk classifies it with the two letter root טף, as in דרום והטף אל דרום (הטף) “And proclaim (הטף) to the south” (Ezekiel 21:2; similarly, “Do not preach ...” (אל תטיפו) (Micah 2:6) — signifying “speaking.” This corresponds to, “A reminder between your eyes” above (verse 9.) [referring to the head tefillin which is bound on the head, above and between the eyes.] so that if one sees them, tied between the eyes, he will remember the miracle [of the firstborn] and will speak about it.

וטפוט טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים ומנחם חברו עם וְהִטֵּף אֶל דְרוֹם. אל תטיפו לשון דבור כמו ולזכרון בין עיניך האמורה בפרשה ראשונה שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו:

הפטרת בא

בירמיה פרק מז

יג הדבר אשר דבר ידוה אל־ירמיהו הנביא לבוא נבוכדראצר מלך כָּלֵל לַהֲבוֹת אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם: יד הגידו ממצרים והשמיעו במגדול והשמיעו בגוף ובתחפנתם אמרו התיצב והגן לך כִּי־אֲכַלְהָ חֶרֶב סְבִיבֶיךָ: טו מדוע גסחה אבירי לא עמד כי ידוה הדפּו: טז הרבה כושל גס־נפל איש אל־רעהו ויאמרו קומה ונשבה אל־עמנו ואל־ארץ מולדתנו מפני חרב היונה: יז קראו שם פרעה מלך־מצרים שאון העביר המועד: יח חיי־אני נא־ם־המלך ידוה צבאות שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא: יט כלי גולה עשי לך יושבת בת־מצרים כִּי־נָחַל לְשִׁמְחָה תִּהְיֶה וּנְצַתָּה מֵאִין יוֹשֵׁב: כ עגלה יפה־פיה מצרים קרן מצפון בא בא: כא גס־שכריה בקרבה כעגלי מרֶבֶק כִּי־גַם־הָמָּה הִפְנוּ גָסוּ יַחֲדָיו לֹא עָמְדוּ כִּי יוֹם אֵינָם בָּא עֲלֵיהֶם עַת פִּקְדָתָם: כב קולה כנחש ילך כִּי־בַחֵיל יֵלְכוּ וּבְקִרְדָּמוֹת בָּאוּ לָהּ פְּחֻטֵי עֵצִים: כג ברתו יערה נא־ם־ידוה כי לא יחקר כי רבו מארֶבָּה וּאִין לָהֶם מִסְפָּר: כד הבישה בת־מצרים נתנה ביד עִם־צָפוֹן: כה אמר ידוה צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל־אמון מנא ועל־פרעה ועל־מצרים ועל־אלהיה ועל־מלכיה ועל פרעה ועל הבטחים בו: כו ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נבוכדראצר מלך־כָּבֵל וּבְיַד עַבְדָּיו וְאַחֲרֵיהֶן תִּשְׁכַּן כִּי־מִי־קִדְּם נא־ם־ידוה: כז ואתה אל־תירא עבדי יעקב ואל־תחת ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת־ירעך מארץ שבים ושׁב יעקוב (יתיר ו) ושקט ושׁאנן וּאִין מַחֲרִיד: כח אלתה אל־תירא עבדי יעקב נא־ם־ידוה כי אתך אני כִּי אַעֲשֶׂה כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם: א אשר הדחתיך שמה ואתך לא־אעשה כלה ויפתיך למשפט ונגה לא אנגך:

אחר קריאת פרשת השבוע שנים מקרא ואחד תרגום והפטרה, ומזמור ה' מלך גאות לבש או מזמור שיר ליום השבת וה' מלך יצל"ח דברו משנה והלכה מסדר טהרות שהוא נגד היסוד בחינת היום

Mishnah Parah, chapter 5

משנה פרה פרק ה

(1) The one who brings the [brand-new] earthen vessel for the purification [process in which the ashes are mixed with water for the sprinkling] must immerse himself [in a *mikvah* even if he was sure that he was completely pure], and spend the night by the furnace [where the earthen vessels are made.

Since vessels become susceptible to impurity only after their manufacture has been completed by being baked in the furnace, he must therefore guard it all the time, so that no unclean person opens the furnace to see whether the vessel was done, thereby defiling it on contact]. Rabbi Yehudah says; He may also bring it from the house and it is valid [even if the potter is an *am ha'aretz* who is usually negligent in matters of purity, this was a special provision intended to prevent the *am ha'aretz* class from preparing separate red cows for themselves], for all are deemed trustworthy in regard to the purification cow. Regarding [a vessel required for] *terumah*; one may open the furnace [at any time, even though no watch was kept after the vessels had been duly baked and were therefore susceptible to impurity] and take out [the vessel. Since the oven had not yet been opened and the vessels still had dust all over them, we, therefore, do not fear, lest an *am ha'aretz* touched them; this requirement to watch the oven is a stringency only imposed by the water of purification]. Rabbi Shimon says; from the second row [of vessels in the oven, for even if the *am ha'aretz* would touch one of the vessels it would be one from the first row]. Rabbi Yose says; From the third row [the *halachah* however is, that regarding *terumah*, even if he found the oven open, it is permissible to take from the first row]. (2) If a man immersed a vessel [to be used] for the purification [process, i.e., to draw water with it, or to mix the ashes in it] in such water that is not fit for mixing [the ash in it, for example, if he immersed it in a *mikvah* in order to purify it for use; however, *mikvah* water, is not valid for the water of purification, since that requires spring water], he must dry it [after

רבנו עובדיה מברטנורא

א המביא כלי חרס לחטאת. שהולך אצל היוצר לקנות ממנו כלי חרס להניח בו אפר חטאת או מי חטאת: **טובל ולן על הכבשן.** מתחיל לשומרן בטהרה שלא יגע בהן עם הארץ מקודם שיצרפו בכבשן דהוא גמר מלאכתן לקבל טומאה: **ר' יהודה אומר אף מן הבית הוא מביא וכשר.** דמהימנין ליה לעם הארץ אם אומר ששמרו על טהרת חטאת, כדאמרינן בפרק חומר בקודש דעמי הארץ נאמנים על טהרת יין לנסכים ושמן למנחות, שלא יהא כל אחד ואחד בונה במה לעצמו ושורף פרה אדומה לעצמו והלכה כרבי יהודה: **ובתרומה.** אם מביא כלי חרס להניח בו תרומה: **פותח את הכבשן ונוטל.** אע"ג שנגמר צרופן ולא שמרן. דכיון דעדיין לא נפתח ומלא אבק על גביו לא חישיבן שמא נגע בו עם הארץ, דלא החמירו בתרומה: **רבי שמעון אומר מסדר השני.** אם פתח עם הארץ את הכבשן ונטל ממנו כלים, אין נוטל מסדר הראשון דיד הכל ממשמשין בו, אבל מסדר השני שתחת הראשון שרי. ורבי יוסי מחמיר ואסר אף מסדר השני. ואין הלכה לא כר' שמעון ולא כר' יוסי אלא אע"פ שמצא הכבשן פתוח הרי הכל בחזקת טהרה, ולוקח אף מסדר הראשון: **ב המטביל כלי חטאת.** כלי שטף שהטבילו כדי למלאות בו מים ולקדשם באפר, אם הטבילו במים שאין ראויין לקדש כגון במי מקוה שאינם מים חיים: **צריך לנגב.** הכלי. שמא יתערבו שאינם ראויים בראויין. אבל אם הטבילו להכניס לתוכו מים שכבר נתן עליהם את האפר, אפילו הטבילו במים חיים, צריך

א המביא כלי חרס לחטאת, טובל, ולן על הכבשן. רבי יהודה אומר, אף מן הבית הוא מביא וכשר, שיהכל נאמנים על החטאת. ובתרומה, פותח את הכבשן ונוטל. רבי שמעון אומר, מן הסדר השני. רבי יוסי אומר, מן הסדר השלישי: **ב המטביל כלי לחטאת במים שאינם ראויים לקדש, צריך לנגב.**

the immersion, before he fills it with spring water]; if [he immersed it] in water that is fit for the mixing [of the ash], he need not dry it, but if [he intended] to collect water in it that was already mixed with the ashes, he must dry it in either case [regardless of whether or not he immersed it in spring water, so that the two waters do not mix, thereby invalidating the water of purification

(see further 9:1)]. (3) If a pumpkin shell [that was pure and used for drawing water] was immersed [as an extra precaution] in water that was not fit for the mixture [of ash, i.e., it was not spring water], it is permissible for sanctification [i.e., to mix into it the ash and the spring water after being dried, and we do not fear that, at some time, it will reissue a drop of water which was previously absorbed into its skin], provided that it had never before been defiled. If it had been defiled, it is not permissible to mix the ashes with the water in it [even after immersion, since the smallest drop that it may reissue would defile all its contents]. Rabbi Yehoshua [argues and] says; If one is allowed to mix the ashes and water in it at the beginning [i.e., before it became defiled, since the reissue of absorbed liquid is disregarded], one should also be allowed to do so at the end [after it had been defiled and immersed, as well], and if one is not allowed to mix in the ash at the end [after it had been defiled, on account of the fear that a drop be reissued], one should not be allowed [to mix in ash] at the beginning either [before it became defiled, lest a drop of regular water is reissued and gets mixed into the water of purification. Therefore, I maintain that] in either case, [regardless, of whether or not the pumpkin shell had been defiled and immersed before,] it is not permissible to collect sanctified water in it [i.e., in which the ash of the red cow has been mixed with the water]. (4) [We learned above (3:7), that the priest was deliberately defiled in order to disprove the ruling of the Sadducees that a *tvul yom* (i.e., one who immersed in a *mikvah*, but still must wait for the day to elapse in order to become purified), was not permitted to perform the services of the purification cow. In addition, the vessels for the purification services were also used to disprove the ruling of the Sadducees, as follows:] A reed that was [split in half and] fashioned [for use as a container] for [the water or ashes of] the purification, Rabbi Eliezer says, is immersed

רבנו עובדיה מברטנורא

לנגב, שלא יתערבו שאינם מקודשים במקודשים, ותנן לקמן צלוחית של חטאת שנפל לתוכה מים פסול: ג קרויה. דלעת יבשה חלולה ששואבים בה מים: שהטבילה. מעלה בעלמא לחטאת ולא משום טומאה, דהא בחדשה מיירי שלא נטמאת מעולם: במים שאין ראויין לקדש מקדשים בה. לאחר שנגבה. ולא חיישינן שמא בלעה מים שאין ראויין לקדש ותחזור ותפלוט: נטמאה אין מקדשים בה. ואע"פ שחזר והטבילה. דחיישינן שמא תפלוט משקין טמאים הבלועים בה, דקסברי רבנן דמחמרין טפי במים טמאים יותר מבמים שאינן ראויין לקדש. ור' יהושע משוה מדותיו. דאי חיישת, הכא והכא תיחוש. ואי לא חיישת, הכא והכא לא תיחוש. אלא בין כך ובין כך, בין בתחלה אם הטבילה במים שאין ראויין לקדש וניגבה, בין בסוף כשנטמאת והטבילה אפילו בראויין לקדש וניגבה, לא יוסיף לתוכה מים מקודשים, דחיישינן שמא תפלוט. ואין הלכה כר' יהושע: ד שופרת. של קנה: שחתכה. תיקנה לשום בה מי חטאת או אפר חטאת אפילו חתכה חבר שאינו חשוד על הטומאה: ר' אליעזר אומר יטביל מיד. ואיכא היכרא

במים שהם ראויים לקדש, אינו צריך לנגב. אם להוסיף לתוכו מים מקדשין, בין כך ובין כך צריך לנגב: ג קרויה שהטבילה במים שאין ראויין לקדש, מקדשין בה עד שתטמא. נטמאה, אין מקדשין בה. רבי יהושע אומר, אם מקדש הוא בה בתחלה, אף בסוף יקדש בה. אם אינו מקדש בה בסוף, אף לא בתחלה. בין כך ובין כך, לא יוסיף לתוכה מים מקדשים: ד שופרת שחתכה לחטאת, רבי אליעזר

immediately [and used before sunset. According to Rabbi Eliezer, the use before sunset, is alone, a sufficient demonstration against the view of the Sadducees. For even though all new vessels completed are considered defiled in regard to sacrifices and must be immersed before use (see Chagigah

3:2), they do not require waiting till after sunset. Here, however, regarding a new vessel completed for the purification process, the Rabbis instituted a greater degree of impurity than the impurity imposed regarding normal sacrificial purposes — a degree equivalent to that which is defiled from contact with a dead body on the seventh day and requires immersion. Had a *tvul yom* been prohibited, as the Sadducees maintain, this vessel, too, would be prohibited to use until after sunset (see Chagigah 23a-b)]. Rabbi Yehoshua says; [since, regarding sacrifices, all new completed vessels are considered defiled, yet do not require sunset, thus, the fact that the reed did not require waiting till sunset would not be attributed to the law that a *tvul yom* is permitted, therefore.] it must first be rendered impure [by contact with a dead, creeping creature, regarding which it is written (Leviticus 11:32), “It must be immersed in water, but will remain impure until the evening”] and then it is immersed [and used before evening, thus disproving the ruling of the Sadducees that a *tvul yom*, was not permitted to perform the services of the purification]. All [who are pure] are eligible to prepare the mixture [of ash and spring water], except a deaf mute, an imbecile and a minor. Rabbi Yehudah holds a minor to be eligible, but disqualifies a woman and a hermaphrodite. (5) The mixture may be prepared in all types of vessels, even in vessels made of cattle dung, [even] of stone or of earth [though not regarded as a “vessel” in respect to susceptibility to impurity]; the mixture may also be prepared in a ship. It may not be prepared in the sides [remaining] of [broken] vessels, or in the handle of a ladling jar, or in the bung of a jar, or in one's cupped

אומר, יטביל מיד. רבי יהושע אומר, יטמא ויטביל. הכל כשרים לקדש, חוץ מחרש שוטה וקטן. רבי יהודה מכשיר בקטן, ופוסל באשה ובאנדרוגינוס: ה בכל הכלים מקדשים, אפלו בכלי גללים, בכלי אבנים, ובכלי אדמה. ובספינה מקדשין בה. אין מקדשין לא בדפנות הכלים, ולא בשולי המחץ, ולא

רבנו עובדיה מברטנורא

דפרה נעשית בטבול יום, משום דכלים הנגמרים בטהרה צריכין טבילה לקודש, שמא נשאר בכלי רוק היוצא מפיו של עם הארץ ועדיין הוא לח בשעת גמרו של כלי ומטמאו. ואע"ג דטומאה זו אינה צריכה הערב שמש אלא טבילה בלבד, מכל מקום איכא הכירא, משום דלגבי פרת חטאת עשאה כטמא מת בשביעי שלו ומטמא אדם וכלים, ואי איתא דפרה היתה צריכה הערב שמש, גם היא היתה צריכה: ר' יהושע אומר יטמא ויטביל. דבענין אחר ליכא הכירא, כיון דכלים הנגמרים בטהרה לא בעו הערב שמש לקדש והלכה כר' יהושע: הכל כשרים לקדש. כל הטהורים כשרים להשליך האפר על גבי המים ואפילו נשים. דכתיב גבי אסיפת אפר הפרה ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה, ודרשינן איש, להכשיר את הור. טהור, ואפילו אשה והניח, מי שיש בו דעת להניח, פרט לחרש שוטה וקטן שאין בהן דעת להניח. ובתר [אסיפת אפרה] כתיבא אהך עבודה דקידוש ואין עבודה מפסקת בינתים, למדנו שכל הכשר לאסיפת אפרה כשר לקידוש: ר' יהושע מכשיר בקטן ופוסל באשה. דאם איתא דכל הכשר באסיפה כשר בקידוש, לכתוב ולקח לשון יחיד בקידוש כי היכי דכתב ואסף לשון יחיד באסיפה, מאי ולקחו, דאפילו הנך דפסולים התם, כשרים הכא, כגון קטן אבל אשה לא, דכתיב ונתן ולא ונתנה: ה בכל הכלים מקדשים. בין של עץ בין של עצם בין של זכוכית, ואפילו בכלי גללים דלא חשיבי כלי לענין טומאה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, דכתיב מים

hands, for the water of the purification may be drawn, mixed, and sprinkled from a vessel only. Protection [against impurity under the same roof beneath which lay a corpse], by a tightly-fitting cover (see Numbers 19:15), can be afforded only by vessels. And protection against an impurity within an earthen vessel can be afforded only by vessels [i.e., an earthen stove into which fell a dead, creeping thing, defiles everything within the air space of the stove. However, had there been a vessel with food inside the stove, the vessel would serve as protection against defilement].

(6) The potter's egg [the egg-shaped lump of clay with a cavity, from which the pot is originally formed] is fit [as a vessel for mixing the purification water]. Rabbi Yose holds that it is [not considered a vessel and is] unfit. [The outer shell of] a hen's egg, Rabbi Meir and Rabbi Yehudah rule, is fit [as a vessel]; but the Sages rule that it is unfit [as it is not considered a vessel; the *halachah* follows the view of the Sages]. (7) A trough that is [hollowed out] in a rock [and which was fixed to the ground] is not valid to collect [within it] the [spring] water, nor to prepare in it the mixture [of ash], nor may the sprinkling be done from it. Furthermore, it needs no tightly-fitting cover [to afford protection to its contents under a roof over itself and a corpse, since it is not considered a vessel. Rather, it has the same status as a pit or ditch, regarding which, any cover, even if not tightly-fitting, affords the same protection], and it does not render a *mikvah* [that contained less than the prescribed forty *se'ah* minimum of water,] invalid [if rain water collected in the trough, then flowed into the *mikvah*. Since the trough is an immovable fixture, it is not regarded as a vessel; hence, the water in it is not regarded as "drawn water" which renders a *mikvah* invalid]. If it was first a [movable] vessel and it was subsequently cemented to the ground with lime, it is [considered a vessel and it is] permissible to collect the water in it, to prepare the mixture in it and to sprinkle from it. It also requires a tightly-fitting cover [to afford protection to its contents, if it is under a roof with a corpse] and

רבנו עובדיה מברטנורא

חיים אל כלי ולא כתיב אל הכלי: מחץ. כלי גדול של חרס שקורין בערבי אלמחג"ר. ובקצה האחד ממנו עשוי כדמות בית יד והוא שולי המחץ. כך פירש הרמב"ם: ואין מזין אלא בכלי. כלומר, שצריך שיהיו המים בכלי בשעת ההזאה: אין מצילין. כל מה שבתוכה מטומאת אוהל המת על ידי צמיד פתיל, אלא כלים: שאין מצילין מאויר כלי חרס אלא כלים. שאם יפול שרץ באויר כלי חרס, טמא כל מה שבתוכו אע"פ שלא נגע בהן, חוץ מכלים שאין מיטמאין מאויר כלי חרס, ואין כלים מיטמאין מאויר כלי חרס: שאין מצילין. כמו ואין מצילין. דוגמתו בריש פרק קמא דביצה שאפר כירה מוכן הוא, ואמר רבה בגמרא (דף ה) הכי קאמר, ואפר כירה מוכן הוא: ו ביצת היוצרים. כל כלי שמתחיל יוצר חרס לעשות, עושה תחילה החומר עגול כצורת ביצה ועושה לה בית קבול: כשרה. לקדש בה מי חטאת: ור' יוסי פוסל. דלא חשיב לה כלי. ואין הלכה כר' יוסי: ביצת התרנגולת. קליפתה החיצונה: וחכמים פוסלים. שאינה חשובה כלי. והלכה כחכמים: השוקת שבסלע. שוקת היא אבן חלולה שעל שפת המעיין והמים נכנסים לה דרך חור שבדופנה ומשקין בה הבהמות. והכא מיירי בסלע מחובר שחקקו, אין נחשב כלי הואיל ולא היה עליו שם כלי תלוש. ואפילו היה תלוש [אלא] שחיברו ולבסוף חקקו: ואינה צריכה צמיד פתיל. אם היתה באוהל המת, מצלת על מה שבתוכה בכיסוי לבד בלא צמיד פתיל, לפי שאינה חשובה כלי אלא כבור ודות שמצילין על מה שבתוכן בכיסוי

במגופת החבית, ולא בחפניו, מפני שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת אלא בכלי. אין מצילין בצמיד פתיל אלא כלים, שאין מצילים מיד כלי חרס אלא כלים: ו ביצת היוצרים, כשרה. רבי יוסי פוסל. ביצת התרנגולת, רבי מאיר ורבי יהודה מכשירין, וחכמים פוסלין: השקת שבסלע, אין ממלאין בה ואין מקדשין בה ואין מזין ממנה ואינה צריכה צמיד פתיל ואינה פוסלת את המקוה. היתה כלי וחברה בסיד, ממלאין בה ומקדשין בה ומזין ממנה וצריכה צמיד פתיל ופוסלת את המקוה. נקבה

renders a *mikvah* [that contained less than forty *se'ah*] invalid [if rain water collected in the trough, then flowed into the *mikvah*. Since the trough is regarded as a vessel, the water in it is regarded as “drawn water,” rendering a *mikvah* invalid]. If there was a hole in it [i.e., the trough, which we do consider a vessel] below, and it was stopped up with a rag, the water in it is invalid, since it is not totally enclosed by a vessel [i.e., the hole at the bottom nullifies the vessel]. If the

hole was on the side and it was stopped up with a rag, the water in it is valid, since it is totally enclosed by a vessel [since a hole on the side does not nullify the vessel]. If the vessel had a rim of clay and the water had risen to that spot, it is invalid [for filling, mixing and sprinkling. Since the rim is not considered as part of the vessel, the water now coming into contact with it is not totally enclosed with a vessel]; but if it [the rim] was firm enough for the vessel to be moved with it [i.e., when holding onto the rim only], the water remains valid. (8) If there were two troughs in one stone [that was movable, thus the troughs are considered valid vessels] and the mixture [of the purification water] was prepared in one of them, the water in the other is not prepared. However, if a hole the size of the spout of a water skin [i.e., a hole in which the two fingers after the thumb can be easily turned] was passing from one [trough] to the other, or if the water overflowed both [the separating partition between them being lower than the other sides], even if only [to a depth of] the thickness of a garlic peel, and the mixture was prepared in one of them, the water in the other [is connected and thus] is also prepared. (9) If two stones were placed close to each other and made into a trough [with a gap running down between the two], and so, too, in the case of two kneading troughs [placed near each other],

רבנו עובדיה מברטנורא

בלא צמיד פתיל, כדתנן פרק ה' דאהלות (פסגה ו): **ואינה פוסלת את המקוה**. אם (נפלו) מי גשמים מתוכה למקוה, אין נחשבים מים שאובים לפסול את המקוה: **ופקקה**. סתמה: **מפני שאינם עגולים כלי**. כלומר שאין כלי מסבב את המים, דנקב שלמטה מבטלו מתורת כלי, דסתימה של סמרטוט לא משוי לי כלי. אבל כשהנקב מן הצד יש תורת כלי עליו ומקדשים במים שבתוכם שהרי הכלי מסבבן, והיינו עגולים כלי: **עשה לה עטרה**. שוקת תלושה שהיברה בסיד שהיא חשובה כלי ועשה שפה של טיט לפיה סביר ונתמלאה השוקת מים עד שנתמלאה גם השפה, המים פסולים לקדש, לפי שאין התוספתא נחשבת כלי: **ואם היה בריא**. כלומר אם השפר הזאת חוקה ומהודקת בשוקת עד שאילו נתטל השוקת נתטל גם השפה עמה, כשרים: **ח שתי שקתות שבאבן**. הכא מיירי באן המיטלטלת שאינה סלע מחובר, ושתי שקתות הללו תורת כלי יש להן: **קדש אחת מהן**. שנתן אפר פרה במים שבאחת מהן: **כשופרת הנוד**. כמין קנה שנותן על פי הנוד שבו מריקים היין או המים בתוך הנוד. ושיעורו כדי שיהיו שתי אצבעות הראשונות של פס היד חוזרות בו בריח, לא הגודל אלא האצבעות הסמוכות לו: **או שהיו מים צפין על גביהן**. כגון שכותל האמצעי המפסיק בין שתי השקתות נמוך משאר הכתלים: **כקליפת השום**. כשנתמלאו שתיהן, צפין המים על המחיצה האמצעית כקליפת השום: **ט שהקיפן**. סמכן זו אצל זו. לשון [ואין] מקיפין שתי חביות דמסכת ביצה: **המים שביניהן**. שבין שתי עריבות ושבין סדק של שוקת. אבל שאר המים מקודשין. אלא דאותן שבסדק לא נכנס בהן

מלמטן ופקקה בסמרטוט, המים שבתוכה פסולין, מפני שאינן עגולים כלי. מן הצד ופקקה בסמרטוט, המים שבתוכה כשרים, מפני שהם עגולים כלי. עשו לה עטרה של טיט והלכו המים לשם, פסולין. אם היה בריא כדי שינטל עמה, כשרים: **ח שתי שקתות שבאבן אחת**, קדש אחת מהם, המים שבשניה אינן מקדשין. היו נקובות זו לזו כשופרת הנוד, או שהיו המים צפין על גביהן אפלו כקליפת השום, וקדש את אחת מהן, המים שבשניה מקדשין: **ט שתי אבנים שהקיפן זו לזו ונשאן שקת, וכן שתי עריבות, וכן**

and in the case of a trough that was split, as well, the water between them [i.e., the water in the crack or gaps] is not deemed to be sanctified [however, the water on either side of the gap is perfectly valid]. If they were joined together with lime or gypsum and they can be moved together, the water between them is [then] deemed to have been duly [prepared and] sanctified.

רבנו עובדיה מברטנורא

הקידוש: גפסים. מין סיד הוא ולבן ביותר וקורין לו בלע"ז ייט"ו גיפס:

השקת שְנַחֲלָקָה, הַמַּיִם שֶׁבִּינֵיהֶם אֵינָן מְקַדְשִׁין. עֲשָׂאן בְּסִיד אוּ בְּגַפְסִים וְהָן יְכוּלוֹת לְהַנְטִיל כְּאַחַת, הַמַּיִם שֶׁבִּינֵיהֶם מְקַדְשִׁין:

Gemara Niddah, 16b

Rabbi Shimon ben Yochai observed: There are four [individuals] which the Holy One, Blessed is He hates, and as for me, I do not love them: The man who enters his house suddenly and much more so [if he so enters] his friend's house; the man who holds the membrum while he urinates; the man who, when naked, urinates in front of his bed; and the man who has intercourse in the presence of any living creature. Said Rabbi Yehudah to Shmuel, Even in the presence of mice? *Shinena* [smart one], the other replied, no;

but [the reference is to] a house like that of so-and-so where they have intercourse in the presence of their [heathen] slaves and maidservants. But what was the exposition they made? — “Stay by yourselves here with [עם] the donkey,” (Genesis 22:5) implies: [עם] A people that are like a donkey. Rabbah son of Rabbi Huna used to ring the bells attached to his curtained bed [indicating from afar the need for privacy]. Abaye drove away the flies. Rava chased away mosquitoes.

זוהר יתרו דף פ"ח ע"ב

אמר רבי אלעזר לאבוי אליו סעודתי היך מתתקנין. אמר ליה ליליא דשבבתא כתיב והרפבתיד על בִּמְתֵי אֶרֶץ בִּיה בְּלִילֵי מִטְרוּנֵיָא וּבְלִהוּ חֻקֵּל תְּפֻחִין וּמִתְבָּרְכָא פְתוּרִיָּה דְבַר נֶשׁ וּנְשָׁמְתָא אֲתוּסְפַת וְהָוָא לִילֵיא חֲדוּדָה דְּמִטְרוּנֵיָא הוּי. וּבְעֵי בַר נֶשׁ לְמַחְדֵי בְּחֲדוּתָא וּלְמִיכַל סְעוּדָתָא דְּמִטְרוּנֵיָא. בְּיוֹמָא דְּשִׁבְתָּא בְּסְעוּדָתָא תְּנִינָא כְּתִיב אִז תִּתְעַנֵּג עַל ה'. עַל ה' וְדָאֵי דְּהָיָא שְׁעָתָא אֲתַנְגְּלֵי עֵתִיקָא קְדִישָׁא וּבְלִהוּ עֲלָמִין בְּחֲדוּתָא וּשְׁלִימוּ וְחֲדוּתָא דְּעֵתִיקָא עֲבָדִין וּסְעוּדָתָא דִּילִיָּה הוּא וְדָאֵי. בְּסְעוּדָתָא תְּלִיתָא דְּשִׁבְתָּא כְּתִיב וְהֶאֱכַלְתִּיד נְחֹלֶת יַעֲקֹב אֲבִיד. דָּא הוּא סְעוּדָתָא דְּזַעִיר אֲנַפִּין דְּהוּי בְּשְׁלִימוּתָא וּבְלִהוּ שִׁיתָא יוֹמִין מֵהָוָא שְׁלִימוּ מִתְבָּרְכָן. וּבְעֵי בַר נֶשׁ לְמַחְדֵי בְּסְעוּדָתִיה וּלְאֲשֻׁלְמָא אֲלִין סְעוּדָתִי דְּאִינוּן סְעוּדָתִי מְהִימְנוּתָא שְׁלִימָתָא דְּזַרְעָא קְדִישָׁא דִּישְׂרָאֵל דִּי מְהִימְנוּתָא עֲלָהָ דָּא דִּילְהוּן הוּא וְלֹא דְּעַמִּין עוֹבְדֵי עֲבוּדָה זָרָה וּבְגִינֵי כֶּךָ אָמַר בִּינִי וּבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

גמרא גדה דף י"ז ע"ב

אמר רבי שמעון בן יוחאי ארבעה דברים הקדוש ברוך הוא שונאן ואני איני אוהבן. הנכנס לביתו פתאום ואין צריכין לומר לבית חבירו. והאוחז באמה ומשתין. ומשתין מים ערום לפני מטתו. והמשמש מטתו בפני כל חי. אמר לו רב יהודה לשמואל ואפילו לפני עכברים אמר לו שינא לא אלא כגון של בית פלוני שמשמשים מטותיהם בפני עבדיהם ושפחותיהם. ואינהו מאי דרוש (בראשית כ"ב) שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור. רבה בר רב הונא מקרקש נגי דכילתא. אביי באלי דידבי. רבא באלי פרוחי:

Yosef Le-Chok

יוסף לחוק

Ethical Teaching:

מוסר

Anthologized

מלוקט

Just as a sick person is careful and energetic in seeking out an expert physician. He pleads with him to cure him, promises him a significant sum of money, and gives him great honor because of his great fear of the illness. How much more does one need to do so for the healing of the soul, whose sickness is more critical and whose pain is more intense. One should seek his healing from learned people and holy books to correct that which he perverted, repair what he ruined, and gather that which he scattered. He should humble himself very much and obey the voice of instruction. After he contemplates the illness of his soul that has resulted from all the blemishes that he has inflicted upon it,

he should make his pains known to the healer of the soul, who will lead him on righteous paths. He should hurry to adopt the regimen of repentance according to all that he prescribes for him. G-d, in His goodness, who desires repentance, will help him for the sake of the glory of His Name. He Who rides on the heavens will be his help, and His light will shine for him.

בְּשֵׁם שֶׁהַחֹלֶה זֶהִיר וְזָרִיז לְבַקֵּשׁ רוּפֵא מוֹמָחָה וּמְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְרִפְאוּתוֹ וְנוֹדֵר לוֹ כַּמָּה מַעוֹת וּמְכַבְּדוֹ כְּבוֹד גָּדוֹל כִּי יֵרָא מְאֹד מִחֻלָּיו. קָל וְחוֹמֵר שֶׁצָּרִיף לַעֲשׂוֹת בֵּין עַל רְפוּאָת הַנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא הַחֹלִי הָעֵיקָרִי וְהַמְדוּדָה הָעֲצוּמָה וַיִּבְקֵשׁ רְפוּאָתוֹ מִפִּי סוֹפְרִים וּמִפִּי סִפְרִים לְתַקֵּן אֲשֶׁר עוֹת וּלְתַקֵּן אֲשֶׁר קָלְקַל וּלְלַקֵּט אֲשֶׁר פֹּזַר. וַיִּכְנַע מְאֹד וַיִּשְׁמַע לְקוֹל מוֹרִים. וְאַחַר אֲשֶׁר יִתְבוּנֵן בַּחֹלִי נִפְשׁוֹ מִכָּל הַפְּגָמִים אֲשֶׁר פָּגַם בְּנַפְשׁוֹ. יוֹדִיעַ מְכַאֲבָיו לְרוּפֵא הַנֶּפֶשׁ יִנְחֵהוּ בְּמַעֲגְלֵי צְדָק וַיִּמְהַר לְאַחֲזוֹ בְּסִדְרֵי תְּשׁוּבָה כְּכֹל אֲשֶׁר יִשִּׁית עָלָיו. וְהוּא הַטוֹב הַחֲפִץ בְּתְּשׁוּבַת הַשָּׂבִים יַעֲזְרֵהוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמוֹ רוֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֵזְרוֹ בְּהִלּוֹ נְרוֹ:

Practical Law:

הלכה

Rambam, Laws of Sabbath, Chapter 5

הרמב"ם הלכות שבת פרק ה

(1) Vessels which are very similar to each other so that it is impossible to differentiate between them except by examining them thoroughly, are forbidden to be brought close to the light of the lamp in order to determine which is which, lest he forget and tilt the lamp [to reflect greater light]. Therefore, a servant who is not the regular one is forbidden to check the cups and dishes by the light of the lamp because he is not familiar with them. It makes no difference whether

the lamp uses olive oil or kerosene which gives strong light. However, a regular servant is permitted to check the cups and dishes by the light of the lamp since he need not examine them closely. But if the lamp uses olive oil, we may not instruct him to check them, even though it is permissible — a decree lest he take oil out of it [for other use]. (2) If a lamp is behind the door, it is forbidden to open the door or to close it in the usual manner because,

א כְּלַיִם הַדּוּמִים זֶה לְזֶה וְאֵינָן נִכְרִין אֶלָּא בְּעֵינַי הַרְבֵּה אָסוּר לְהִקְרִיבָן לְאוּר הַנֵּר וּלְהַבְחִין בִּיְנִיחָן שְׂמָא יִשְׁכַּח וְיִטֶּה. לְפִיכֵךְ שְׂמֵשׁ שְׂאִינָם קְבוּעַ אָסוּר לוֹ לְבַדּוֹק כּוֹסוֹת וּקְעֵרוֹת לְאוּר הַנֵּר מִפְּנֵי שְׂאִינּוֹ מִכִּירָן בֵּין בְּנֵר שֶׁל שְׂמֵן זֵית בֵּין בְּנֵר שֶׁל נֶפֶט. שְׂאוּרוֹ רַב. אֲבָל שְׂמֵשׁ קְבוּעַ מִתָּר לוֹ לְבַדּוֹק לְאוּר הַנֵּר כּוֹסוֹת וּקְעֵרוֹת מִפְּנֵי שְׂאִינּוֹ צָרִיף עֵינַי הַרְבֵּה. וְאִם הִיָּה נֵר שֶׁל שְׂמֵן זֵית אֵין מוֹרִין לוֹ לְבַדּוֹק וְאֵף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתָּר גּוֹרָה שְׂמָא יִסְתַּפֵּק מִמֶּנּוּ. בַּנֵּר שֶׁאַחֲרֵי הַדְּלֵת

doing so, extinguishes the lamp. Rather, one must be careful when opening or closing the door. It is forbidden to open the door opposite a flame on the Sabbath in order to make the wind blow on it [and thus fan it], even if the wind is only of ordinary strength [and may not actually fan the flame and is therefore not a פסיק רישיה]. But [before

the Sabbath] one may set the Sabbath lamp on a tree that is fixed into the ground and not be concerned [lest he come to remove it after it goes out].

אָסור לְפִתּוּחַ הַדֶּלֶת וְלַנְּעוּל בְּדַרְכוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכַבֵּהוּ אֲלֵא יִזְהַר בְּשַׁעַה שְׁפוּתָהּ וּבְשַׁעַה שְׁנוּעֵל. וְאָסוּר לְפִתּוּחַ אֶת הַדֶּלֶת כְּנֶגֶד הַמְדוּרָה בְּשַׁבַּת כִּדִּי שֶׁתְּהֵא הַרוּחַ מְנַשְׁבֵּת בָּהּ וְאֵף עַל פִּי שְׁאִין שֶׁם אֲלֵא רוּחַ מְצוּיָהּ. וּמִנִּיחִין הֵנָּה שֶׁל שַׁבַּת עַל גְּבִי אֵילָן הַמְּחַבֵּר לְקַרְקַע וְאִינוּ חוֹשִׁישׁ: